

Parti- program.

KRISTEN DEMOKRATISK SAMLING

Kristen Demokratisk Samling
Box 451 · 101 26 Stockholm · Telefon 08-24 38 25

FÖRORD

På våren 1964 framträdde en ny politisk rörelse i vårt land under namnet Kristen Demokratisk Samling. Rörelsen växte fram i bestämd opposition mot de avkristningssträvanden inom svenskt kulturliv som under efterkrigstiden blev allt mera påtagliga. Att denna utveckling i väsentlig grad kan förklaras av bristande kristet engagemang inom de nuvarande riksdagspartierna är uppenbart. De försök som gjorts att inifrån väcka dessa partier till ansvar för de väsentliga värden för hela vårt folk som det här gäller, har emellertid varit föga framgångsrika. Det blev då ofrånkomligt att en ny möjlighet måste öppnas för de kristet aktiva samhällsmedborgarna att påverka den politiska opinionsbildningen och de politiska besluten. Kristen Demokratisk Samling blev till. Rörelsens framträdande ökade intresset för ett kristet väglett samhällsarbete inom de nuvarande riksdagspartierna. I detta ser vi inom KDS en klar vinnning.

Kristen Demokratisk Samling har dragit till sig stora skaror av röstande både från vad som traditionellt kallas arbetarrörelsen och från borgerligheten. För KDS har uppdelningen i borgare och socialister alltid framstått som en kvarleva från en svunnen epok i svenskt samhällsliv. Med den kristna livssynen som utgångspunkt för samhällsarbetet är det möjligt att formulera ett politiskt handlingsprogram, som i princip kan omfattas av alla medborgare. Föreliggande program är ett försök i den riktningen.

Programmet har tillkommit genom samverkan mellan KDS riksledning, distrikts- och lokalorganisationer. Programavsnitten har antagits av KDS riksting. De olika avsnitten har tidigare publicerats i separata tryck. En fortlöpande vidareutveckling av programmet pågår.

Det är KDS-ledningens förhoppning att programmet i det väsentliga skall ge besked om vad partiet är och vill: En politisk folkrörelse på kristen grund, vilken i demokratin ser det självklara uttrycket för allmänt medborgerligt inflytande och ansvar, och som genom sin verksamhet vill främja en god och berikande samhällsgemenskap.

Stockholm i maj 1979.

PRESIDIET

INNEHÅLL

	Sida
Förord	1
Inledning	5
Hem och familj	7
Utbildning	10
— Förskolan	11
— Grundskolan	11
— Gymnasieskolan	12
— Den högre utbildningen	12
— Vuxenutbildningen	13
Kulturpolitik	14
Barn- och ungdomsvård	25
Bostad och social miljö	27
Social trygghet	29
Våra gamla	31
Pensioner	32
Hälsa- och sjukvård	33
— Hälsovård	33
— Sjukvård	34
— Tandvård	36
Handikappade	37
Alkohol, narkotika och tobak	40
Rättstrygghet och kriminalvård	43
Författningsfrågor	46
Samhällsekonomi	48
— Ekonomisk politik	48
— Skattepolitik	49
Näringsliv och arbetsmarknad	51
— Lokalisering, naturtillgångar, yttre miljö	51
— Samhälle och näringsliv i samverkan	52
— Trygghet för de anställda	53
— Arbetsmiljö	54
— Företagsdemokrati	55
Handelspolitik	56
Miljön	57
Jordbruk, skogsbruk och fiske	60
Internationell gemenskap	63
— U-landshjälp	63
— Utrikespolitik	64
— Försvarspolitik	65

Trafikpolitik	67
— Trafikförsörjning	68
— Trafiksäkerhet	69
Radio och television	70
Regionalpolitik	73
— Utbyggnad av samhällsfunktionerna	73
— Näringspolitiska åtgärder	74
— Sysselsättningspolitiska åtgärder	74
— Kommunikationer	74
— Speciella glesbygdsåtgärder	76
Kommunalpolitiskt principprogram	78
— Inledning	78
— Kommunal demokrati	78
— Ekonomi	78
— Arbetsmarknad och näringsliv	80
— Markpolitik, miljö, bostäder	81
— Trafik och kommunikationer	82
— Social trygghet	83
— Undervisning	85
— Kultur	87
— Fritid	88
Sakregister	89

INLEDNING

Kristen Demokratisk Samling

vill väcka till insikt om att kristendomen är den grund på vilken vårt folk bör bygga.

Enligt denna uppfattning kan således alla samhällsfrågor lösas utifrån kristna värderingsgrunder.

Sann kristen tro och livssyn hävdar den enskilda människans värde och skapar därigenom de bästa förutsättningarna för en fungerande demokrati.

Kristen Demokratisk Samling

vill slå vakt om religionsfriheten. Detta innebär respekt för det heliga och för den enskildes trosuppfattning samt frihet för alla trosriktningar att verka efter sin egenart.

Familjen som livsgemenskap utgör en förutsättning för ett gott och varaktigt samhälle. I familjen prövas två människors vilja till livsvarig samlevnad under omsorg och hänsynstagande och under personlig uppoffring för en kommande generation. Människor, som ägnar sin tid och kraft åt att skapa goda hem, utför därigenom ett oersättligt samhällsarbete. En god omvårdnad har avgörande betydelse för barnens trygghet och harmoniska utveckling och minskar riskerna för sociala störningar senare i livet. Hemmet är den naturliga uppväxtmiljön för barnen. Arbete i hemmet, speciellt den insats som görs för barnens vård, måste därför värderas högre än tidigare.

Man och hustru har ett ofrånkomligt gemensamt ansvar för hem och familjeliv. De måste ha största möjliga frihet att själva planera sitt arbete inom och utom hemmet. Samhället skall ge aktivt stöd åt familjebildningen. Ekonomiska och sociala svårigheter får inte utgöra hinder för barnafödande och hemliv. Även ensamstående föräldrar har ofta en mycket tung ansvarsbörda och behöver i hög grad samhällets stöd.

Det juridiskt bindande äktenskapet är den yttre bekräftelsen på två makars vilja till livsvaraktig förening. Det uttrycker makarnas vilja till trohet och inbördes bistånd och utgör ett skydd för familj och hem. Denna kristna syn på äktenskapet måste också vara samhällets. Helgd och högtid över äktenskap och hemliv utgör ett oersättligt värde för vårt samhälle.

- 1) Skattesystemet måste utformas så att hänsyn tas till familjens totala försörjningsbörda och vårdansvar.
- 2) Barnfamiljerna bör tillförsäkras värdebeständiga barnbidrag.
- 3) Sådana ekonomiska villkor måste skapas för småbarnsfamiljerna, att en av föräldrarna kan ägna sin tid åt hemmet. Inte endast förvärsarbetande föräldrar bör få samhällets hjälp med barnens tillsyn och vård. Vårdbidraget skall därför följa barnet, inte vårdformen.
- 4) Stor vikt bör läggas vid särskilt stöd till barnfamiljer med låga inkomster. Större delen av detta stöd bör bekostas av statsmedel.

- Samhället bör ge blivande mödrar praktiskt stöd, så att inte sociala och ekonomiska förhållanden behöver åberopas som skäl för abort.
- Ett väl utbyggt försäkringskydd vid sjukdom och invaliditet bör finnas även för de icke förvärvsarbetande. Hemarbetande med vårduppgifter bör få rätt till sjukpenning på samma villkor som den som utför motsvarande vårduppgifter utom hemmet.
- Bestämmelserna för allmän tilläggspension (ATP) måste utformas så att de inte missgynnar de hemarbetande, som vårdar minderåriga barn eller vårdbehövande anhöriga.
- Gifträttsprincipen och laglottsrätten bör vara så utformade att de tar hänsyn både till barnens och efterlevande makes ekonomiska trygghet.
- Rätt till ledighet för spädbarnsvård bör vara säkerställd genom lagstiftning. Hemarbetandes återgång till förvärvsarbete bör underlättas genom tillgång till omskolning eller kompletterande utbildning. Goda möjligheter till deltidsarbete bör skapas. Arbetsvillkoren bör vara likvärdiga dem som gäller för heltidsanställda.
- Inom den kommunala barntillsynen bör en mer omfattande satsning göras på familjedaghem.
- En allmän förskola kan vara en värdefull tillgång för både barn och föräldrar. Den skall ses som ett komplement till hemmens vård och fostran och inte vara obligatorisk. Föräldrarna måste få välja mellan olika former av förskola.
- Fortsatt utbyggnad av den sociala hemhjälpen är nödvändig. Barnsamariter bör finnas i alla kommuner.
- Samhället bör garantera bostad åt alla till rimliga hyror. Ett brett upplagt familjebostadssparande bör stödjas. En god och hälsosam boendemiljö måste skapas. Barnolycksfall måste effektivt förebyggas. God service och möjligheter till varierad, meningsfull fritidssysselsättning för alla åldrar bör finnas.
- Utbildning i hem- och familjekunskap enligt kristna normer skall meddelas genom skola, studieorganisationer och radio-TV.
- Barnvårdscentralernas verksamhet bör byggas ut genom att samordnas med familjerådgivning i alla slags frågor som rör barn och familj. Kristen familjerådgivning bör finnas som alternativ till den offentliga och få samhällets stöd. Goda möjligheter till uppsökande verksamhet skall finnas.
- De åtgärder som vidtas till stöd för familjen skall samverka till att gemenskapen inom familjen stärks. Skilsmässor bör förebyggas.

- Om skilsmässa är oundviklig, bör enighet mellan föräldrarna om vårdnaden av minderåriga barn eftersträvas. Då enighet ej kan nås, bör frågan om vem av föräldrarna som är mest lämplig att ha hand om vårdnaden förutsättningslöst prövas av juridisk instans. Barnens bästa måste sättas främst. Så långt möjligt bör barnens fortsatta kontakt med båda föräldrarna garanteras.

UTBILDNING

Enligt svensk lag och internationell konvention tillförsäkras föräldrarna bestämmanderätten i fråga om barnens uppfostran och undervisning. Denna skall stå i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Kristendomen är samhällets starkaste kulturskapande kraft och utgör även den säkraste garantin för en fungerande demokrati. Skolan skall därför ge de unga en personlighetsdanande fostran och undervisning på kristen grund.

Föräldrarätten och religionsfriheten kräver möjligheter för oliktkänkande att få alternativ undervisning. Rätt till friskolor skall finnas. I princip skall kostnaderna för varje elev bestridas med allmänna medel. Ett statligt skolmonopol är oförenligt med demokratins grundprinciper.

Alla skall ges lika möjligheter till en utbildning som leder till den livsuppgift som bäst svarar mot vars och ens personliga utrustning, förutsättningar och intressen och som därför också bäst gagnar samhället och främjar samhällsgemenskapen. Studie- och yrkesvägledningen samt studiestödet bör vara väl utbyggda.

Skolan skall på alla stadier ge en god allmänbildning och ett betydande mått av fasta kunskaper.

Skolan spelar en viktig roll i samhällets lokaliseringspolitik. Decentralisering och små skolenheter bör i princip eftersträvas. Elevantalet i klasserna bör på sikt minskas. Detta förbättrar skolmiljön och elevvården.

Skolan bör ges förutsättningar att upprätthålla god ordning och stil, fostra till ansvar och hänsyn samt stimulera till arbetsglädje.

Pedagogisk försöksverksamhet bör främjas.

För att rätt kunna fullgöra sin uppgift behöver skolan aktivt stöd från föräldrarna, allmänheten och hela samhället. Ett förtroendefullt samarbete bör eftersträvas mellan föräldrar, elever, lärare och övrig skolpersonal.

Vårt lands och hela västerlandets kultur vilar på kristna värderingar. Kristendomsundervisningen bör därför inta en central plats i skolans läroplan och få ämnesbeteckningen kristendoms-kunskap. Även andra religioner skall studeras och ställas i relation till kristendomen. Undervisningen bör utfor-

mas så att den väcker intresse och engagemang för livsåskådningsfrågor. Den bör ge eleverna en samlad och positiv bild av vad kristen tro och livssyn innebär.

Morgonsamlingar skall förekomma i grundskolan och den gymnasiala skolan och som regel ges ett kristet-ideellt innehåll.

Skolans sexual- och samlevnadsundervisning skall ges med sikte på hem och familj. De unga bör fostras till ansvar och till insikt om betydelsen av avhållsamhet före äktenskapet.

Förskolan

Hemmet är barnets naturliga uppväxtmiljö. Fostran och vård i hemmet bör därför ekonomiskt likställas med kollektiv barn-tillsyn. Samhällets vårdbidrag skall följa barnet, ej vårdformen.

- 1. Den allmänna förskolan skall ses som ett komplement till hemmens vård och fostran. Förskolan skall vara valfri och ej obligatorisk.
- 2. Som huvudman för förskolan skall på samma ekonomiska villkor kunna stå kommun, församling, studieförbund, kristen eller annan ideell organisation.
- 3. Den allmänna förskolans fostrande verksamhet skall grundas på kristna värderingar. Förskolläro-utbildningen skall anpassa till denna målsättning.

Grundskolan

Stor uppmärksamhet måste ägnas den undervisning och fostran som ges de unga i den obligatoriska nioåriga skolan. Den är en mycket viktig del av vårt samhälle. Skolproblem och andra samhällsproblem måste lösas parallellt.

- 1. Föräldrarna bör få ökat inflytande över skolans hela verksamhet.
- 2. Tekniska hjälpmedel och förlagsproducerade läromedel används i stor utsträckning i undervisningen. Dessa avses ersätta mycket av den lärarledda undervisningen. Därför är en skärpt ideologisk vaksamhet nödvändig. Tendenser till monopolism och ensidiga läromedelspaket skall motverkas. Lärarledd undervisning bör även i fortsättningen ha en framträdande plats.
- 3. Praktisk utbildning skall på nytt ges en erkänd plats i grundskolan. Eleverna skall inom skolans ram efter behov kunna få såväl teoretisk undervisning som praktisk yrkesutbildning under de två sista skolåren. Större möjligheter till befrielse från sista skolåret bör ges skoltrötta elever. Sådana elever skall ha möjlighet att utan kostnad ta igen den förlorade utbildningen i folkhögskola eller vuxenutbildning.

- När handikappade elever får sin utbildning i normalklass måste lämpliga stödåtgärder vidtas.
- Betyg skall bibehållas.

Gymnasieskolan

Redan nu skaffar sig de allra flesta ungdomar frivilligt någon form av gymnasial utbildning efter grundskolan. Gymnasieskolutbildningen bör även i framtiden vara valfri och ej obligatorisk. Alla bör ha rätt till sådan utbildning och stimuleras till att utnyttja den.

Gymnasieskolan skall ge de unga kunskaper och förståelse för såväl det svenska som det internationella samhället.

- Gymnasieskolan skall förbereda både yrkesverksamhet och fortsatta studier samt skapa motivation för båda delarna.
- Möjlighet att varva gymnasieskolstudier och yrkesverksamhet skall finnas.
- Genom decentralisering av den gymnasiala utbildningen till mindre och trivsammare enheter skapas en bättre skolmiljö. Sammanhållningen inom familjen stärks, då eleverna kan bo i sina hem. Samhället skall sträva efter att ge så många orter som möjligt gymnasieskola eller möjlighet till undervisning i filialer på högstadieskolor.
- Kurser i teckenspråk skall årligen anordnas inom gymnasieskolors vårdyrkeslinjer och i övrig utbildning för vårdyrken.
- Teckenspråksundervisning skall kunna ges som tillval vid gymnasieskolors övriga linjer och ingå i förskollärautbildningen.

Den högre utbildningen

Utbildningspolitiken har fått ökat inflytande på samhällets utveckling. Den högre utbildningen — och då särskilt lärarutbildningen — har avgörande betydelse för all övrig utbildning och samhällets hela kultursituation.

I det mångdifferentierade utbudet av studievägar och utbildningsmål, som måste känneteckna det moderna utbildningsväsendet, skall grundläggande hänsyn tagas till **hela människan** med hennes religiösa, kulturella och sociala behov. Dessa kan inte tillgodoses utan att vederbörlig plats ges för utbildning av betydelse för kristen verksamhet och kristet inspirerat kulturskapande.

- Behörighetsvillkoren för högre utbildning bör vara generöst utformade men vägas mot samhällets faktiska behov av arbetskraft.
- Den högre utbildningen skall grundas på fri forskning i skydd av grundlagsfästa fri- och rättigheter beträffande tanke-, yttrande- och religionsfrihet. Forskningen skall kunna arbeta under ekonomiskt goda villkor.

- Utbildningens inriktning på framtiden skall klart främja demokratiska ideal.
- Samhället bör gynna tvärvetenskaplig forskning i syfte att klarlägga de kulturella, sociala och ekonomiska sambanden bakom de stora världsproblemen svält, fattigdom, konflikter och annat mänskligt lidande. En angelägen uppgift är forskning och utbildning i miljövärd för att skapa en god totalmiljö nu och för framtiden.

Vuxenutbildningen

Genom de sociala förändringarna i samhället, den tekniska utvecklingen och internationella kontakter kommer utbildningen för vuxengenerationen att spela en allt större roll. Samhället måste därför möjliggöra en aktuell och mångsidig utbildning.

- Den enskilde skall garanteras reell valfrihet mellan kommunal vuxenutbildning och utbildning via studieförbund, folkhögskolor och korrespondensinstitut.
- Folkhögskolan är ett omistligt komplement i skolsystemets frivilliga del. Därför måste den tillförsäkras fortsatt samhällsstöd och av allmänna medel erhålla tillräckliga anslag för utbyggnad och pedagogisk utveckling.
- Studiehinder av social, ekonomisk eller geografisk art skall undanröjas.
- Omskolningsverksamheten skall planeras och genomföras med hänsyn till arbetsmarknadens behov och den enskildes förutsättningar och önskemål.

KULTURPOLITIK

Kultur är allt det som gör det mänskliga livet rikare.

Kulturarbetet skall utgå från det som genom skapelsen finns hos människan av ansvarsmedvetande, omtanke om nästan, känsla för rättfärdighet och sanning. Dessa värden är grundläggande för kulturarbetet.

Den kristna livssynen kan på ett avgörande sätt inspirera och vidareutveckla det som av naturen är nedlagt hos människan. Den kristna tron kan ge de rikaste möjligheterna för såväl individens som samhällets utveckling.

Kulturen är en skapelse av många generationer. Deras kulturarv har vi att under ansvar föra vidare och göra levande i vår tid. Vår kultursyn bör alltså vara historiskt förankrad. Den bärande grunden är det kristna arvet.

Kulturlivet är mångskiftande och berör livets alla områden. Utifrån människans och människogemenskapens synpunkt måste dock en värdenas olikhet och rangordning finnas.

- Grunden för kulturpolitiken bör vara den utifrån skapelse-tanken givna människosynen.
- Kulturarbetet hämtar sin djupaste inspiration i den kristna tron.
- Kulturpolitiken skall bygga på vår historiskt givna och kristet förankrade tradition.

Kulturpolitikens målsättning

Målsättningen för kulturpolitiken skall vara att värna om vårt kulturarv, främja konstnärlig utveckling och förnyelse samt bredda det kulturutbud som verkar personlighetsdanande och karaktärsskapande. Så många människor som möjligt bör få tillgång till ett rikt utbud av kulturella aktiviteter.

Det hör till kulturpolitikens uppgifter att skapa gynnsamma förutsättningar för konstnärlig utveckling och förnyelse. Detta innebär stor öppenhet för experimentell verksamhet och en vilja att gå utöver tidigare etablerade former. Kulturlivet kan inte vara konfliktfritt, lika litet som livet självt är det. Men ur konflikterna kan nya och fruktbara lösningar vinnas, som

kan befrämja gemenskap och förståelse mellan olika grupper i samhället.

- Kulturpolitiken skall ha som målsättning att utveckla de enskilda människornas personlighet.
- Kulturpolitiken skall syfta till att så många som möjligt får del av ett rikt utbud av kulturella aktiviteter.
- Kulturpolitiken skall skapa förutsättningar för konstnärlig utveckling och förnyelse.

Kulturpolitikens utformning

Kulturpolitiken bör utformas så att så många som möjligt görs kulturellt aktiva.

Barnen bör tidigt få möjligheter till kulturella kontakter. Därvid har hemmen en avgörande betydelse.

Skolans viktiga kulturella funktion kan förstärkas genom att större utrymme ges åt estetiska ämnen och karaktärsfostran. Skolans lokaler kan på icke skoltid upplåtas för kulturella aktiviteter.

Ungdomsåren är av största betydelse för ett livsvarigt kulturellt engagemang. Samhället skall ge ungdomsorganisationerna möjligheter att förmedla berikande kultur och göra de unga kulturellt medvetna.

Den ökande fritiden ger de yrkesverksamma större möjligheter till kulturellt engagemang. Samhället bör därför hjälpa dem att fylla fritiden med ett meningsfullt innehåll.

De som lämnat det aktiva arbetet bör få möjlighet att fylla sin fritid med kulturellt värdefullt innehåll. De handikappades behov av kulturell aktivitet skall tillgodoses. Invandrarnas kulturella situation skall uppmärksammas, bl a så att de får goda möjligheter till fortsatt kontakt med sin egen kulturtradition.

Beslutsfattandet i kulturpolitiken skall decentraliseras. Besluten skall förankras hos dem som närmast berörs av dem.

Hinder av geografisk eller ekonomisk art för deltagande i kulturlivet skall så långt möjligt undanröjas. Sk glesbygder bör inte eftersättas i kulturutbudet.

Varje bygds kulturtradition måste ges rika möjligheter att leva vidare. Den folkliga kulturen bör få ge sitt bidrag till det samlade kulturutbudet.

Ytlig kommersiell kultur bör begränsas. I stället skall amatörverksamhet uppmuntras och av samhället beredas goda arbetsmöjligheter.

- Skolan skall påtaga sig ett större ansvar för elevernas kulturella fostran.
- Ungdomsorganisationerna bör få goda möjligheter att göra de unga kulturellt engagerade.

- De handikappades möjligheter till kulturupplevelser skall förbättras.
- Invandrarna skall ges goda möjligheter att bevara sin egen kulturtradition.
- Kulturinstitutionerna och beslutsfattandet inom kulturpolitiken skall decentraliseras.
- Hinder av geografisk eller ekonomisk art för deltagande i kulturlivet bör undanröjas.
- Kommersialismens skadeverkningar måste motarbetas.
- Kulturutbudet skall tillgodose olika smakriktningar men tillfredsställa grundläggande kvalitetskrav.

Religionens roll i kulturpolitiken

Religionen har grundläggande betydelse för all mänsklig kultur. Den lämnar oersättliga bidrag till personlighetens utveckling och mognad. I kristendomen finner vi den starkaste drivkraften till en god samhällsetik. Den andliga odlingens historia kan inte skrivas utan att hänsyn tas till det religiösa livets uttryck, såväl i kyrkornas verksamhet som genom individuella insatser. I vårt land gäller det främst den kristna religionen. Därför måste goda förutsättningar skapas för fri religionsutövning i kyrka, samfund och samhälle. Full religionsfrihet skall råda. Hänsyn bör också tas till invandrarminoriteternas speciella religiösa behov och tradition och deras religionsutövning underlättas.

- Kristendomen har grundläggande betydelse för vår kultur.
- Möjligheten att ge uttryck åt en religiös övertygelse i samhällslivet måste upprätthållas.
- Religionsfriheten måste vara en självklar mänsklig rättighet.
- Invandrarna skall ha möjlighet till egen religiös verksamhet.

Litteraturen

Det är av stor vikt att ett rikt differentierat utbud av kvalitetslitteratur finns tillgängligt för alla människor. Maktkoncentrationen inom förlagsvärlden, vilken bidrar till enkelriktning av utbudet, skall motverkas bl a genom att underlätta nyetableringar av bokförlag. Av samma skäl är inte statlig dominans inom förlagsbranschen önskvärd.

Skatte- och stödregler skall utformas så att kvalitetslitteraturen kan hävda sig i konkurrensen med den ytliga kommersiella bokproduktionen, den s k kiosklitteraturen.

- Ett rikt differentierat utbud av kvalitetslitteratur bör finnas.
- Maktkoncentrationen inom förlagsvärlden skall motverkas.

- Kvalitetslitteraturen skall ges möjligheter att hävda sig mot den s k kiosklitteraturen.
- Det statliga litteraturstödet skall stimulera till utgivning av kvalitetslitteratur.

Musiken

Musiken har en bred folklig förankring och en särskild förmåga att engagera de många. Som få kulturaktiviteter kan den främja personlighetsutvecklingen.

Det är en viktig uppgift för skolan att främja musikkulturen. Rätt bedriven kan musikundervisningen även vara ett av skolans förnämsta medel att utveckla de unga emotionellt och socialt. Det är angeläget att skolans musikundervisning förstärkes redan på låg- och mellanstadiet, vilket bl a bör ske genom att flera musiklektörer utbildas och att deras utbildning i högre grad ges en pedagogisk och gruppdynamisk inriktning. Musikklasser bör inrättas liksom även flera musikgymnasier.

De kommunala musikskolorna har visat sig motsvara ett stort behov. Sådana bör finnas i varje kommun, och de bör ges möjligheter att tillgodose de ökade krav som ställs på dem.

Den breda musikaktiviteten i kyrkor och ideella sammanslutningar är en viktig kulturfaktor, både genom det engagemang den skapar, de konstnärliga värden den förmedlar och den rekryteringsbas den utgör för det professionella musiklivet. Den bör därför ges ett verksamt stöd.

Körer och musikgrupper samlar stora skaror, och de bör ges goda arbetsmöjligheter. Deras lokalbehov skall tas med vid planeringen av nya bostadsområden. Folkmusiken förmedlar ett värdefullt kulturarv och bör stödjas.

Samhället bör medverka till ett rikt utbud av värdefull musik. Musiken har ofta stor förmåga att förmedla konstnärliga upplevelser till en bred publik. En ökad satsning på musiken är därför angelägen.

Ett decentraliserat utbud bör eftersträvas, så att geografiska och sociala hinder inte möter för dem som vill ta del av ett värdefullt musikutbud. Rikskonserter och studieförbundens konsertverksamhet bör ytterligare byggas ut. Regionala orkestrar bör stödjas. De musikaliska riksinstitutionerna bör decentralisera sin verksamhet.

- Musikundervisningen i skolorna bör utökas och förbättras.
- Kommunala musikskolor bör finnas i varje kommun.
- Körer och musikgrupper skall ges goda arbetsmöjligheter.
- Kyrkomusiken, som utgör en mycket stor del av landets musikliv, skall stödjas.
- Folkmusiken bör stödjas.
- Ett ökat och decentraliserat utbud av värdefull musik skall eftersträvas.

Bildkonsten

Det är en viktig uppgift att skapa gynnsamma förutsättningar för bildkonstens funktion i dagens samhälle.

Konstnärerna bör ges goda arbetsmöjligheter. Det gäller inte bara dem som arbetar inom de traditionellt stora sektorerna måleri och skulptur utan också dem som arbetar med keramik, grafik, textil och glas. På senare tid har fotokonsten tilldragit sig allt större uppmärksamhet. Samtidigt som den kan vara en god konststart i sig, kan den öppna vägar till andra konstarter.

Allt fler bör ges tillfälle till upplevelse av äkta konst. Museerna bör ges förutsättningar att vidga sitt utbud. Kommunala konstsalonger bör skapas.

Genom vandringsutställningar bör allt flera ges möjlighet till upplevelse även av den klassiska konsten. Här bör glesbygder inte eftersättas.

Offentliga lokaler bör mer än hittills prydas med konstverk. Det kan även gälla arbetsplatser av olika slag. Vid inköp av konst för allmänna inrättningar skall mottagarna av konstverken ges tillfälle att påverka valet.

Kyrkokonsten har spelat en central roll i vårt lands konstliv. Dess rika skatter bör kunna levandegöras för vidare kretsar. Den folkliga konsten, som ofta är en bygdekunst med tradition, får inte försummas.

- Allt flera bör ges möjligheter till upplevelse av äkta konst.
- Konstnärer bör av samhället ges goda arbetsmöjligheter.
- Kommunala konstsalonger bör skapas.
- De centrala konstmuseerna bör decentralisera sin verksamhet.
- Kyrkokonstens rika skatter bör levandegöras.
- Den folkliga konsten bör uppmuntras.

Filmen

Bildmedierna, film och videogram, hör till vår tids starkaste påverkansmedel. De utgör viktiga kulturskapande faktorer men kan också missbrukas med stora skadeverkningar som följd.

Produktion och visning av konstnärligt och etiskt högklassig film bör stödjas av samhället.

För att främja visning av kvalitetsfilm bör kommunalt stöd kunna ges.

De ofta förekommande exemplen på kommersiell spekulering inom bildmedierna nödvändiggör fortsatt filmcensur. Denna skall främst stoppa inslag av brutalt våld, pornografi samt uttryck för grupp- och rasfördomar och i första hand inriktas på skydd för minderåriga.

- Filmens roll i samhället bör starkt uppmärksammas.
- Produktion och visning av etiskt och konstnärligt högklassig film bör stödjas av samhället.
- Kommersiell spekulering inom bildmedier nödvändiggör fortsatt filmcensur.

Pressen

En fri och livskraftig press är en av grundförutsättningarna för en fungerande demokrati. Därför är det en samhällsangelägenhet att ge pressen goda livsvillkor. Genom statligt pressstöd kan ett differentierat utbud garanteras och monopolbildningar och därav följande enriktning förhindras. Pressstödet skall utdelas på sakliga grunder och vara obundet av åsiktsmässiga villkor.

Pressens frihet skall vara fastlagd i grundlag. Pressen skall bruka sin frihet så att privatperson inte skadas. Pressfriheten medför ett ansvar som ställer krav på pressetik.

Organ för folkrörelser, kyrkor och ideella organisationer liksom andra seriösa tidskrifter skall också få del av statligt stöd.

Lagstiftningen mot pornografi skall skärpas.

- Pressen bör garanteras goda livsvillkor.
- Ett differentierat utbud skall säkras genom statligt pressstöd.
- De pressetiska synpunkterna skall starkt beaktas.
- Organ för kyrkor och folkrörelser skall få del av statligt pressstöd.

Radio och TV

Radio och television spelar en mycket viktig roll i vårt lands kulturliv. Därför är det av stor betydelse att Sveriges Radios verksamhet fungerar i enlighet med demokratins principer. Målsättningen för hela programverksamheten måste vara allsidighet, saktighet och kvalitet. En effektiv och fortlöpande kontroll i efterhand av att dessa målsättningar uppfylls måste ske. Överträdanden skall vara förenade med påföljder.

Det är också viktigt att värden, som ur demokratisk eller rättsvärdande synpunkt är grundläggande för samhället, inte utsätts för kränkande eller nedsättande behandling i programmen. Hit hör exempelvis de kristna värdena, humaniteten och de mänskliga rättigheterna. En ansvarig livsstil skall uppmuntras. Våldsinslag måste motverkas. Nykterhet skall främjas och narkotikamissbruk bekämpas. Ett värdat språk skall eftersträvas.

Där inte särskilda omständigheter lägger hinder i vägen, skall kontroversiella ämnen presenteras så att motsatta ståndpunkter kommer till uttryck i rättvis omfattning vid ett och samma

tillfälle i enlighet med gängse pressetiska regler. Ensidiga framställningar kan inte accepteras med motiveringen att de i det långa loppet skall ta ut varandra och åstadkomma allsidighet på lång sikt.

Etermedias skyldighet att iakttä alla sidighet och opartiskhet skall grundlagsfästas liksom deras självständighet mot otillbörliga påtryckningar.

Utvecklingen av kabel-TV och videogram skall främjas. Särskilt skall folkrörelsernas, kyrkornas och andra ideella organisationers behov av dessa media uppmärksammas. Härigenom skall en samhällelig motvikt mot de renodlat kommersiella marknads krafternas inflytande på detta mediaområde skapas.

Invandrarnas speciella behov av kulturprogram skall beaktas vid programutformningen.

Särskild hänsyn skall tas till syn- och hörselskadades berättigade krav.

- Målsättningen för programverksamheten skall vara saklighet och allsidighet.
- Grundläggande mänskliga värden skall icke behandlas på ett kränkande sätt.
- Kontroversiella ämnen skall så behandlas att motsatta åsikter presenteras vid samma tillfälle.
- En ansvarig livsstil skall uppmuntras.
- Programverksamheten skall i efterhand effektivt kontrolleras.

Scenkonsten

Scenkonsten är som alla andra mänskliga uttrycksmedel en företeelse på gott och ont. Dramatiken rymmer många av det mänskliga skapandets yppersta pärlor, och i likhet med annan äkta konst har sådana verk ofta värdefulla bidrag att ge både till insikt i mänskliga problem och till fruktbar samhällskritik.

Med sin stora åskådlighet och sin förmåga att engagera människor kan teatern också brukas som ett kraftigt påverkansmedel i en sådan riktning som utifrån kristet demokratiska principer inte kan accepteras. Scenkonsten skall ta hänsyn till vad stora grupper i vårt land håller heligt. Skolteatern vänder sig till en speciellt formbar publik, som ännu inte hunnit skaffa sig en kritisk distans till sådana framställningar. Det är därför av särskild vikt att skolteatern, Svenska riksteatern och andra organ som når en bredare publik presenterar en etiskt och konstnärligt högkvalificerad konst.

- Den seriösa scenkonsten bör åtnjuta samhällets stöd.
- Skolteatern skall presentera en etiskt och konstnärligt högkvalificerad repertoar.

Biblioteken

Biblioteken har fått en allt större plats i ett socialt och geografiskt breddat kulturliv. Därför bör de ges möjligheter att tillmötesgå de ökade krav som ställs på dem. Uppgiften att tillhandahålla böcker måste alltså anses som den väsentliga. Därvid bör i biblioteken skapas en trivsamt miljö för dem som där vill umgås med litteraturen.

Med tillkomsten av nya media bör biblioteken påtaga sig vidgade uppgifter. Bildserier, konstverk, filmer, kassetter, skivor m m bör finnas där. Därutöver kan biblioteken göra insatser i ett samlat kulturutbud genom föredrag, utställningar etc. Biblioteken skall tillhandahålla kommunfullmäktige- och landstingshandlingar, riksdagstryck samt alla politiska partiernas huvudorgan.

Bibliotek skall finnas i varje kommun och filialbibliotek i olika kommundelar. I glesbygder kan bokbussar vara ett utmärkt medel, inte endast för att förmedla böcker utan även för att tillhandahålla skivor och bandinspelningar samt även smärre utställningar.

Biblioteken bör öka samarbetet med arbetsplatser, kyrkor och ideella föreningar.

Biblioteken skall medverka i samhällets satsning på undervisning och utbildning för alla åldrar. Bibliotekens verksamhet bör i ökad utsträckning kunna samordnas med motsvarande aktiviteter inom skolan.

Vägledande vid bibliotekens inköp bör vara den litterära kvaliteten, innehållets saklighet och strävan att ge en allsidig belysning åt olika frågor. Bibliotekens utbud bör vara ett alternativ till massmarknadskulturen.

Frågan om bibliotekslag bör övervägas.

- Biblioteken bör ge ett rikt utbud av böcker och andra medier.
- Bibliotek skall finnas i varje kommun liksom filialbibliotek i olika kommundelar.
- Glesbygderna får icke eftersättas i bibliotekens verksamhet.
- Bibliotekens utbud bör utgöra ett alternativ till massmarknadskulturen.
- De synskadades behov av litteratur bör tillgodoses genom ett väl utbyggt system av talböcker och talfidningar.

Muséerna

Ett väl utvecklat och aktivt fungerande museiväsen är av stor betydelse i kultursamhället. Detta gäller på riksplaneln lika väl som på länsnivå och i mindre regioner. Muséerna bör därför ges möjligheter att spela en allt större roll i ett folkligt förankrat kulturliv.

Länsmuseerna bör ges möjligheter att utvidga sin uppsökande verksamhet. En väg är att upprätta filialer på olika håll i länen. På mindre orter bör vandringsutställningar ordnas.

Kontakterna mellan museerna och skolorna är särskilt angelägna. Därigenom kan viktiga sidor i skolans undervisning levandegöras.

Hembygds museerna bör stödjas i sin strävan att samla vad den egna bygden har skapat, så att de i nuet kan levandegöra traktens historia.

En viktig sida av ett rikare kulturutbud är att till *allt* vidare krafter skapa förutsättningar för upplevelse av god och äkta konst. Möjligheter till utställningar för nu aktiva konstnärer bör främjas. Vid behov kan kommunala konstsalonger inrättas. För den aktuella konsten får den klassiska inte glömmas. Den bör levandegöras för nutiden.

De centrala museernas utställningar bör så långt möjligt som vandringsutställningar föras ut till olika delar av landet.

- o Museerna bör ges möjligheter att spela en större roll i kultursamhället.
- o Länsmuseerna bör alltmer bedriva en uppsökande verksamhet.
- o Hembygds museerna bör stödjas.
- o De centrala museerna bör decentralisera sin verksamhet.

Fornminnesvården

I våra fornminnen har vi en tillgång, som även internationellt sett är unik. Det är av vikt att de på bästa sätt bevaras och skyddas.

Fornminnesvården har på senare tid fått en vidare innebörd och därmed vidgade uppgifter. Med fornminne avses nu inte bara enstaka fornminnesobjekt utan även det kulturlandskap, i vilket fornminnet ingår. Hänsyn skall tas även till föremålets samband med topografi och landskapet som helhet. Denna vidgade syn på vad vi menar med fornminne bör snabbt få påverka inställningen till fornminnesvården och dess möjligheter att arbeta. De fornminnesvårdande organen bör ges erforderliga resurser att arbeta med vid sina vidgade uppgifter.

I växande tätorter har fornminnesområden inte sällan bebyggts eller förvandlats till parkmark, varvid fornminnen utsatts för förslitning. Fria områden av ansenlig storlek bör därför skapas på platser där fornlämningar finns för att säkerställa deras bestånd. Kommunerna bör där inse sitt ansvar.

Våra fornminnen bör så långt möjligt göras levande för nutidens människor. Det är av vikt att information till allmänheten mer än nu ges om kulturlandskapet och dess fornminnen.

Länsmuseerna bör ges större möjligheter att ge sådan information.

- o Våra fornminnen bör på bästa sätt bevaras och skyddas.
- o Fornminnesvården bör ges resurser att arbeta med sina vidgade uppgifter.

Beslutsfattarna i planeringsfrågor skall ha tillgång till kulturminnesvårdande expertis.

Hembygdsrörelsen

Hembygdsrörelsen har sprungit fram ur en äkta känsla för den egna bygden och dess historia. Till kommande släkten har den velat föra vidare denna känsla för fädernas bygd och dess egenart.

I modern tid har hembygdsrörelsen även kommit att inrikta sig på en bevakning av nybebyggelse och miljöförändringar, inte minst i storstädernas omgivningar. Självfallet måste då hänsyn tas till hembygdsföreningarnas uttalade önskemål, när det gäller bevarande av värdefull äldre miljö och planerad bebyggelse, där ofta kommersiella och för människans bästa främmande intressen annars får råda.

Hembygdsrörelsen har hittills mest verkat på landsbygden. På senare tid har en liknande rörelse och aktionsgrupper växt fram även i tätorter. Särskilt bland ungdomen har ett levande intresse visats för den historiskt givna stadsmiljön och dess bevarande. Denna rörelse bör hälsas med tillfredsställelse och på olika sätt stödjas.

Hembygdsföreningar som saknar hembygdsgrändar bör av kommunen beredas möjlighet att ernålla lämpliga byggnader för detta ändamål.

Hembygdsföreningar bör uppmuntras och stödjas i sitt arbete för insamling och dokumentation av material: föremål, foton, skrivelser och brev, som sedan kan vara värdefulla i länsmuseernas förråd av kulturskatter för länet.

- o Ungdomens vaknande intresse för historisk miljö skall stödjas bl.a. i skolans undervisning.
- o Hembygdsrörelsen bör ges goda möjligheter för sitt fortsatta arbete.
- o Vad hembygdsrörelsen åstadkommit bör göras levande för vår tids människor.
- o Särskilt bör av rörelsen skapade samlingar få berika skolundervisning och föreningsliv.

Samhällsplanering

Den fysiska planeringen bör svita till att skapa en så rik livsmiljö som möjligt. Därför bör de mänskliga och kulturella aspekterna från början vara med i planeringen.

Miljö- och kulturminnesvårdande expertis skall knytas till planeringen.

Den historiskt givna bebyggelsen bör ges möjligheter att leva vidare och integreras i den nya. Alltför hård exploatering av bostadsområden skall undvikas.

Skärpt lagstiftning bör ge ökade möjligheter att bevara historiskt och miljömässigt värdefull bebyggelse — enskilda byggnader lika väl som samlade miljöer.

Öppna platser bör finnas för skapande av mänskliga kontakter. Vid nyexploatering bör redan befintliga grönområden på ett naturligt sätt infogas i stadsbilden. Stor hänsyn bör därvid tas till barnens behov av utrymmen för meningsfull fritidssysselsättning.

Konstnärer, som skall berika området och dess byggnader, bör tidigt vara med i planeringen.

Lokaler för kulturaktiviteter bör tidigt planeras och ges ändamålsenliga funktioner. Centralt belägna markytor bör reserveras för senare tillkommande behov av lokaler för kulturaktiviteter. Behovet av kyrkolokaler skall också beaktas redan på planeringsstadiet.

Under senare år tillkomna affärscentra har ofta en kompakt utformning och bl.a. genom högtalare bullrande och därmed otrivsam miljö. För framtiden bör åtgärder vidtagas för att en förändring här kan ske. Kvartersaffärer bör ges nya möjligheter att fylla en funktion.

- Den fysiska planeringen bör syfta till en rik livsmiljö.
- Mänskliga och kulturella aspekter bör från början vara med i planeringen.
- Grönområden bör infogas i stadsbilden.
- Historiskt värdefull bebyggelse bör genom skärpt lagstiftning kunna räddas.
- Lokaler för kulturaktiviteter bör tidigt komma med vid planering av nya bostadsområden.
- De värdefulla naturmiljöerna skall bevaras bl.a. genom att de enskilda jordbrukarna mot ersättning engageras i landskapsvård.

Hem, skola och samhälle måste ta gemensamt ansvar för barn- och ungdomsvården. Föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en etisk och religiös fostran i överensstämmelse med sin egen övertygelse måste respekteras av skolan och samhället i övrigt.

Den övervägande delen av ungdomen är sund och ambitiös. Men starka krafter verkar i dag gemenskapsupplösande och nedbrytande på ungdomens trygghet, hälsa och livsstil. Samhället måste aktivt motverka dessa krafter.

Detta kan ske bl.a. genom utbildning, tillgång till arbete och bostad i hemorten samt sociala åtgärder vid otrygga hemförhållanden. Men dessutom krävs engagerande samhällsideal, kristet etiska levnadsnormer och en medveten satsning på sådan verksamhet som ger ungdomen meningsfull och skapande sysselsättning. Ungdomen måste engageras i det lokala samhällsarbetet. Kraftfulla åtgärder krävs mot dem som ansvarslost utnyttjar ungdomens omognad.

- Samhället skall bedriva en aktiv familjepolitik, som ger barnen goda möjligheter att få växa upp i trygga familjeförhållanden.
- Hemmet är den naturliga uppväxtmiljön för barn och ungdom. En allmän förskola skall ses som ett komplement till hemmets vård och fostran. Kommuner, kristna och ideella organisationer samt studieförbund bör kunna stå som huvudmän för en frivillig förskola med lika möjligheter till anslag.
- Största möjliga ansträngningar bör göras för att bereda ungdomen möjligheter till arbete och bostad i hemorten.
- Ett okomplicerat och väl fungerande samarbete bör finnas mellan de i samhället arbetande organen för barn- och ungdomsvård, social- och nykterhetsvård, skola, arbetsförmedling, polis, kyrkor, ungdomsorganisationer och andra som har kontakt med barn och ungdom.
- Kommunens socialarbetare bör bistå hela familjen vid lösande av olika sociala problem samt ha tid till uppsökande verksamhet.

- Ledamöterna i sociala nämnder måste få fortlöpande orientering och utbildning i barn-, ungdoms- och familje-frågor, nykterhetsfrågor och övriga sociala frågor.
- Kommunerna måste målmedvetet stödja utbildning av ungdomsledare och kontaktmän (övervakare). En kontaktmän bör ha ett begränsat antal uppdrag och få skäligen arvode.
- Allmän fritidsverksamhet bör aktivt främjas, varvid familje-engagemang uppmuntras. Samhället bör särskilt stödja kristen, annan ideell och idrottslig verksamhet för barn och ungdom. Lokaler för ungdoms- och fritidsverksamhet bör tillhandahållas i kommunens olika delar.
- Barn och ungdom måste skyddas mot misshandel och andra utslag av brutalitet. Detta kan ske bl a genom uppsökande verksamhet och i övrigt skärpt uppmärksamhet från enskilda och samhällets barnavårdande organ.
- Förrådande och sedligt nedbrytande framställningar i film, radio/TV-program, böcker och tidskrifter måste förbjudas.
- En omfattande satsning måste göras på saklig upplysning mot alkohol, narkotika och tobak, för sunda kost- och levnadsvanor.
- Samhället måste speciellt motverka bruket av alkohol, narkotika och tobak bland ungdomen. Detta kan ske genom bl a ökad information, skapande av giftfria fritidsmiljöer, skärpt uppmärksamhet vid ungdomslokaler och serveringsställen samt effektivt ingripande mot sprit- och narkotikalangare.
- Samhällets brottsförebyggande verksamhet bör utökas bl a genom kvarterspolis och utbyggnad av polisens spaningsorganisation samt genom erforderliga resurser att hjälpa ungdomar i farofyllda situationer.
- Den psykiska barn- och ungdomsvården bör upprustas. Ökad barnpsykologisk och -psykiatrisk forskning behövs. Ungdomsrådgivningsbyråer med bl a jourhavande präst och kurator bör inrättas, dit ungdomen kan komma med olika problem.
- Socialt störda barn och ungdomar bör i största möjliga utsträckning få familjevård och kunna få växa upp i goda fosterhem. Samhället bör främja denna verksamhet.
- Behovet av individuell behandling, engagerande idealbildning och andlig vård vid ungdomsvårdsskolorna bör tillgodoses. Samhället bör även stödja ungdomsvårdsskolor i kristen regi.
- Samhället bör sörja för en god eftervård åt ungdomar som lämnat ungdomsvårdsskola.

En god bostad är en viktig förutsättning för såväl den enskildes som familjens sociala trygghet. Därför krävs gemensamma ansträngningar av alla, som har inflytande på bostadsfrågor, för att producera tillräckligt antal bostäder av god kvalitet till rimliga kostnader. Samhället måste genom en klok regionalpolitik minska trycket på storstadsområdenas bostadsmarknad.

Hyrorna måste ligga på en sådan nivå, att de kan betalas av familjer med normala inkomster. Det primära måste vara att sänka hyrorna framför allt i nyare hus. Energiska ansträngningar måste därför göras för att sänka byggkostnaderna. Bostadsbidrag bör utgå till låginkomsttagare så att alla kan få goda bostäder i hälsosam miljö.

- Den snabba storstadstillväxten måste stoppas och satsningen på mindre orter ökas. Detta medför bättre miljö, färre sociala problem och större trivsel. Det bostadsbestånd som finns på mindre orter och i glesbygden kan då bättre utnyttjas. Nybyggnationen bör fördelas så att även de mindre orterna får en rättvis andel.
- Jämsides med företrädare för medicinsk och social sakkunskap skall allmänheten ges medinflytande vid planeringen av bostadsområden, arbetsplatser, kommunikationer och kommunalsentra.
- Kategorihus och social skiktning av bostadsområden bör undvikas. Bostäder, gemensamhetslokaler och utemiljö bör vara handikappvänliga.
- God samordning och planering av allt arbete etc bidrar till lägre byggkostnader. Skatte- och lånefrågor måste lösas så att hyrorna kan hållas så låga som möjligt. Allmännyttigt, kooperativt och enskilt bostadsbyggande skall ha möjlighet att konkurrera på lika villkor.
- Lyxbyggande skall träda tillbaka för nödvändigt bostadsbyggande för bostadslösa. Bostäderna planeras så, att ändringar och standardförbättringar lätt kan genomföras.

- Spekulationsrivning av fullt användbara fastigheter måste förhindras. Värdefulla kulturmiljöer bör speciellt skyddas. Kreditgivningen för renovering av äldre fastigheter bör underlättas.
- De boende bör få medansvar och inflytande i fråga om utformning, ändring och förbättring av bostäder, fritidslokaler, service och utemiljö samt ordning och trivsel. Produktionen av villor och andra marknära bostäder skall väsentligt ökas. Servicebostäder bör byggas, där uttalade önskemål om sådana finns.
- Möjligheter till meningsfull fritidssysselsättning och samvaro för alla åldrar bör skapas samtidigt som bostäderna färdigställs. Skolorna bör t ex planeras så att de kan användas även för fritidsaktiviteter. Samhället bör medverka till att kyrkor och andra lokaler för andlig verksamhet kan färdigställas samtidigt med bostäderna.
- Utemiljön bör utformas med hänsyn till alla åldrars och gruppers behov av rekreation och en trygg och hälsosam miljö. Lekplatserna skall vara trafikskyddade och ge rum för barnens och ungdomens skaparlust. Parker och strövområden bör finnas inom nära räckhåll för alla.
- Den sociala servicen bör så långt som möjligt spridas ut till de olika bostadsområdena. Det är viktigt att den som behöver råd, hjälp, vård och service av olika slag kan finna detta på nära håll.
- Forskning i bostads-, miljö- och servicefrågor bör främjas.

SOCIAL TRYGGHET

En väl utbyggd social trygghet är ett kristet motiverat krav på samhället. Vi har alla ett både personligt och gemensamt ansvar för medmänniskornas välfärd. Det värdefulla sociala trygghetssystemet måste vidareutvecklas. Viktigt är individuell hjälp och personlig kontakt människor emellan. En engagerad, personligt uppsökande verksamhet måste komplettera samhällets hjälpåtgärder. Samhället skall främja den kristet-sociala verksamheten.

Socialvårdens penningmedel måste förvaltas på ett ansvarsmedvetet sätt. Socialvården skall vara generös men får ej urarta till slöseri och ekonomisk omdömeslöshet. Socialt ekonomiskt stöd får inte ges så att det avtrubbar den enskildes personliga ansvar.

- Samhället måste bedriva en aktiv familjepolitik som ger goda villkor för familjebildning och familjeliv.
- Blivande mödrar skall ges praktiskt samhällsstöd till bl a bostad och barn tillsyn så att inte sociala och ekonomiska förhållanden behöver åberopas som skäl för abort. En väl utbyggd familjerådgivning skall arbeta i abortförebyggande syfte.
- Alla grupper i samhället måste tillförsäkras en rimlig levnadsstandard och få rättvis del av förbättringar. Detta kräver särskilt stöd till dem som inom produktionslivet inte kan få en tillräcklig inkomst, t ex barnfamiljer, hemmavarande vårdnadshavare, handikappade, pensionärer och markanta låglönegrupper.
- Invandrarna får ofta lägre avlönade arbeten och sämre bostäder. De har ofta omställningsproblem i samband med inflyttningen till Sverige. Språksvårigheter gör dem ofta isolerade. Samhället måste energiskt söka avhjälpa dessa olika svårigheter och hjälpa invandrarna till rättvisa villkor på jämställd grund. Invandrarna bör bl a garanteras god undervisning i svenska och allsidig information om svenska förhållanden. De bör få ökat stöd för sin andliga och kulturella verksamhet. Samhället måste också genom ökad information söka upphäva de fördomar mot invandrare som finns på många håll. Möjligheterna att erhålla svenskt medborgarskap bör utökas.
- Samhällets insatser för hemhjälp, färdtjänst och övrig service bör ytterligare byggas ut.

- Samhällets vårdutbildade personal måste ges sådana arbetsförhållande, att de får erforderlig tid för personlig människovård
- I alla kommuner bör (i samarbete mellan t ex Röda Korset, kristna samfund, kvinnoföreningar och andra ideella organisationer) lokala frivilliga besöks- och kontaktgrupper bildas. Dessa bör få samhällets stöd. De kan förmedla personlig kontakt och hjälp till ensamma, handikappade, invandrare, sjuka, äldre och socialt avvikande. De kan utgöra ett värdefullt komplement till den av samhällets egna organ bedrivna uppsökande verksamheten.
- Behovet av andlig vård bör tillfredsställas inom all människovårdande verksamhet.
- Kristen, ideell och annan enskild social verksamhet bör få ekonomiskt stöd av samhället.
- Beslut om social vård bör ej fattas över huvudet på de hjälpbehövande. De insatser som behövs bör planeras och genomföras i samarbete mellan personal och hjälpsökande.
- Samhället bör satsa på förebyggande hälso- och socialvård för att bekämpa sådant som lätt leder till sjukdom och sociala svårigheter.
- Då sociala problem uppstått, är det ofta otillräckligt att endast ge ekonomisk hjälp. Samhället måste söka undanröja missförhållanden i den sociala miljön som kan ge upphov till svårigheter. Det är mycket viktigt att ej endast ta hänsyn till materiella behov utan också till religiösa och psykologiska. Problem med de personliga relationerna inom familjen och till omgivningen gör att hela familjen måste få stöd och hjälp.
- Inom socialvården bör ett nära samarbete äga rum mellan dess olika verksamhetsgrenar. En långsiktig planering bör ske. Socialvården bör utvidga sin samverkan med hälso- och sjukvård, försäkringskassa, arbetsvård, bostadsförmedling, kriminalvård, skolor, förskolor, kulturnämnder, studieförbund samt kristna, ideella och fackliga organisationer.
- Socialvårdens fältverksamhet bör decentraliseras. I varje kommun och större bostadsområde bör det finnas en områdesfilial för social service och information, där personalen kan arbeta i närkontakt med befolkningen och områdets speciella förhållanden och problem. Nära samarbete kan äga rum med områdets barnavårdscentral, distriktsköterska, skola, förskola, fritidsverksamhet m m.
- Samhällets information om sociala och andra förmåner, var hjälp finns att få o s v bör utformas så att den verkligen når ut till dem som bäst behöver den.

Våra gamla bör få sin rättmätiga del av den standard som de ofta med stor möda, hjälpt till att bygga upp. De bör på ett naturligt sätt få del av samhällsgemenskapen.

Isolering av de äldre bör motverkas och en större gemenskap mellan olika åldrar eftersträvas. Detta bör präglade bli bostadsplaneringen för pensionärer. Den inom arbetslivet och på andra håll förekommande negativa attityden till de äldre bör motarbetas bl a genom ökad information. Deras erfarenhet och kunskaper är en tillgång som bör tillvaratas.

Alla bör så långt möjligt få bo kvar i sin invanda hemmiljö. Detta kräver bl a upprustning av äldre lägenheter och byggande av nya. Vidare behövs en väl utbyggd organisation av hemhjälp, färdtjänst och övrig service, uppsökande verksamhet, rekreations- och sysselsättningsmöjligheter.

Satsningen på dagcentra bör uppmuntras. Där kan pensionärerna få service av olika slag, tillfälle till samvaro med andra och tillgång till intressant sysselsättning. Dessa centra bör stå öppna även för andra än pensionärer.

- Pensionärsföreningar bör få samhällets stöd för sitt arbete för ökad gemenskap och berikande sysselsättning.
- Många äldre önskar helt eller delvis stanna kvar i arbetslivet även efter pensionsålderns inträde. Samhället bör medverka till att göra detta möjligt genom att skapa arbetstillfällen, t ex deltidstjänster samt utforma skattereglerna så att inte arbetslusten hämmas.
- Samhället skall underlätta för enskilda att ta ansvar för vårdbehövande anhöriga exempelvis genom sjukvårdsutrustning, stöd till bostadsförbättringar m m. Skälig ersättning skall utgå för arbetet med rätt till sjukpenning och ATP på samma villkor som för motsvarande vårduppgifter utanför hemmet.
- Samhället bör uppmuntra bildandet av lokala frivilliga besöksgrupper, som kan förmedla personlig kontakt och hjälp till ensamma och hjälpbehövande.
- Vårdhem och långvårdssjukhus måste ha erforderliga resurser för att kunna ge alla vårdbehövande äldre god vård och personlig omsorg, andlig vård och meningsfull sysselsättning.
- Äldringforsknningen bör främjas.

Pensionssystemet bör vara så utformat, att det ger en god ekonomisk grundstandard för alla, som inte genom eget förvärvsarbete kan få en tillfredsställande försörjning på grund av ålderdom, sjukdom, invaliditet eller familjeförsörjares frånfälle. Alla pensionärer måste också få en rättvis andel av samhällets standardförbättringar.

Vid beslut om pension bör man ta hänsyn till bl a ålder, medicinska, sociala och arbetsmarknadsmässiga förhållanden.

- Den normala pensionsåldern bör vara 65 år. Pensionsåldern bör dock vara rörlig mellan 60 och 70 år. Pensionsåldern bör regleras genom samma allmänna principer för alla inkomsttagare oavsett tjänsteställning.
- Folkpensionen bör successivt förbättras för dem som saknar eller har liten ATP. Förbättringarna bör gälla även barnpensioner och barn tillägg. Folkpensionen skall vara skattefri.
- Pensionärernas bostadstillägg bör vara anpassade till aktuell inkomst och boendekostnad. Staten bör svara för större delen av kostnaderna för bostadstilläggen.
- Då svårigheter att förvärvsarbeta föreligger, bör åldersgränsen för maketillägg inom folkpensioneringen kunna sänkas.
- En större utjämning bör ske av skillnaderna mellan pensionsbeloppens storlek inom respektive pensionstyp av ATP. De som haft låga inkomster på grund av sjukdom, handikapp eller arbete inom låglöneyrken bör som pensionerade ej få avsevärt sämre ekonomisk trygghet än de som haft goda inkomster. ATP-systemet bör reformeras i syfte att uppnå rättvisare pensionsförmåner.
- Hemarbetande, som i sitt hem vårdar minderåriga barn, åldringar, långvarigt sjuka eller handikappade, bör få rätt till ATP-poäng. Vårdnadsarbetet skall värderas enligt samma normer som gäller för motsvarande arbete utom hemmet.
- Efterlevandepensionen måste trygga minderåriga barns försörjning och vård samt ge barnens vårdnadshavare ekonomiska möjligheter att under tillräcklig tid ägna sig åt barnens vård. Den skall även ge ekonomisk trygghet för den som saknar minderåriga barn och inte kan klara försörjning genom eget förvärvsarbete eller egen pension. Pension bör vid behov utgå till såväl änka som änking.

Samhället måste ställa erforderliga resurser till förfogande för god hälso- och sjukvård åt alla medborgare. För att samhället skall lyckas i denna föresats krävs meningsfulla och personligt engagerande mål för själva samhällstillvaron. Bara så kan samhället skyddas mot de negativa verkningar som eljest framträder i överflödssamhället i form av t ex översjuklighet, alkohol- och narkotikaskador, neuroser, ansvarsflykt och självupptagenhet.

Det är mycket viktigt att målmedvetna ansträngningar görs för att förebygga sjukdom, olycksfall och ohälsa genom allsidiga, effektiva åtgärder. Detta innebär bl a att en aktiv kamp måste föras mot vatten- och luftföroreningar, buller, smitto- och förgiftningsrisker, mot olyckor i trafiken och på arbetsplatser, mot bruk av alkohol, tobak och narkotika samt stress och psykisk ohälsa. En medveten kamp mot storstadsområdenas snabba tillväxt och för en ökad decentralisering är också ett nödvändigt led i strävan för en god hälsa hos befolkningen.

Skola och massmedia måste genom sin upplysningsverksamhet ta ett betydande ansvar för den förebyggande hälsovården. Den medicinska forskningen skall främjas. Den måste bygga på människans totala situation i samhället. Miljö- och gemenskapsaspekterna skall ges nödvändig belysning ur hälsosynpunkt.

En rätt syn på människans situation innebär att man räknar med det viktiga sambandet mellan kropp och själ. Den hjälp som ges skall ta sikte på hela människan. Därför måste ett väl fungerande samarbetet äga rum mellan olika vårdformer. Insatser på vårdområdet måste också ses i sammanhang med övrig samhällsplanering.

Hälsovård

- Medicinsk och social sakkunskap bör alltid medverka vid samhälls- och boendepanering, företagslokalisering o d för att skapa en så hälsosam miljö som möjligt. För en hälsosam miljö krävs en planering som beaktar människans andliga behov.

Ökad satsning bör göras på forskning, utbildning och information i arbetarskydd och arbetsmiljöfrågor. Företagshälsovården bör omfatta de anställda inom alla företag och ge sjuk- och hälsovård samt yrkestekniska anvisningar för

förebyggande av skador, yrkessjukdomar och andra hälsorisker.

- Skolhälsovården skall främjas. Den skall vara lätt tillgänglig för alla elever.
- Samhället bör ge stöd till friluftsliv och motionsidrott samt till upplysning genom vårdcentraler, organisationer, skolor och massmedia om sunda kost- och levnadsvanor. Utbyggd hälsokontroll och förebyggande behandling är av stor betydelse.
- Ökat samhällsstöd krävs för forskning och produktion av giftfria, biologiskt riktiga och kvalitativt fullvärdiga livsmedel. Konsumtionen av hälsosamma livsmedel bör stimuleras bl a genom att obesprutade grönsaker och frukter förses med särskild märkning.
- Stränga regler måste tillämpas för godkännande av medicinska preparat och för användning av tillsatssämnen i livsmedel samt kemikalier som kan tänkas medföra risk för skadliga biverkningar. Varje producent skall åläggas att bevisa sin produkts ofarlighet innan den släpps ut på marknaden eller i miljön.
- Samhällets hälsovård måste aktivt motarbeta bruket av alkohol, narkotika och tobak.
- Staten bör stödja en förutsättningslös forskning beträffande olika läkemedel och behandlingsmetoder inom naturläkemedelens område samt låta utreda möjligheterna till ersättning från sjukförsäkring för behandling och vård inom detta område.

Sjukvård

- Det är nödvändigt med effektiv planering och rationalisering inom den slutna sjukvården. Vid byggande av sjukhus bör allmänna lösningar, som är gemensamma för flera sjukhus eftersträvas. Därvid kan besparingar göras utan att vården försämrats. Uppbyggnadstakt och personaltillgång bör följas åt, så att resurserna kan utnyttjas ändamålsenligt. Rationaliseringsarbetet måste utföras så att det ger goda arbetsvillkor för personalen samt medför god vård och ger rum för personlig omsorg om varje enskild patient. Därvid bör de små sjukhusens större möjligheter till personlig omsorg om varje patient beaktas.
- Vårdens utformning bör så långt möjligt ske genom positiv samverkan mellan patienter och vårdpersonal och mellan olika personalgrupper. Patientombudsmän bör tillsättas. Kuratorsverksamheten behöver byggas ut. Kuratorn skall ha möjlighet att vid behov följa patienten under en längre

tid och förmedla kontakter och hjälp. Den hjälpbehövande får inte bara slussas från den ena specialisten till den andra utan att någon har tid att ägna intresse åt patientens personliga situation.

- En god vård kräver rika möjligheter till andlig vård. Utbildad personal och lämpliga lokaler härför skall ställas till förfogande. Tjänst för sjukhuspastor inrättas vid alla större sjukhus.
- För de flesta sjukvårdsyrken krävs en vidgad utbildning. Den skall också ge en god inblick i medicinsk etik och personlig patientvård. Bristen på personal bör avhjälpas, inte endast genom ökad utbildning utan också genom en strävan att få utbildad, ej yrkesverksam vårdpersonal att återgå till tjänst. Bl a behövs fler deltidsjänster med goda anställningsvillkor.
- Sjukvården skall så långt möjligt decentraliseras och byggas ut, så att befolkningen kan få god vård i hemorten utan långa väntetider och personalen kan få rimliga arbetsvillkor.
- De sjuka och handikappade bör få god hjälp vid behov av vård och service i hemmet, vid återanpassning till arbetslivet o s v. Den medicinska och yrkesinriktade rehabiliteringsverksamheten bör byggas ut.
- I alla kommuner skall finnas god tillgång till hemsamariter. Kommunen bör anordna sjukvårdskurser för hemsjukvårdens behov. Vård av sjuka i hemmet bör underlättas genom hjälp med sjukvårdsutrustning m m.
- Den som i hemmet vårdar anhörig, vilken av läkare bedöms vara i behov av en längre tids vård, bör få skäligen ekonomisk ersättning för sitt arbete och rätt till sjukpenning och ATP på samma villkor som den som utför motsvarande vårduppgifter utanför hemmet.
- Kommunerna bör uppmuntra bildandet av lokala frivilliga besöksgrupper, som kan förmedla personlig kontakt och hjälp till ensamma och hjälpbehövande.
- I varje kommun bör regelbundet återkommande kurser anordnas för alla motorfordonsförare. De bör ge kunskap i första hjälpen vid olycksfall samt behandla trafiksäkerhetsfrågor.
- Den psykiatriska vården bör samordnas med kroppssjukvården och byggas ut. Den måste få tillgång till fler läkare, psykologer och psykoterapeuter.
- Omfattande insatser behövs för en tillfredsställande långtidsvård och för bekämpande av de vanliga folksjukdomarna.
- Vissa delar av sjukvården kan med fördel lokaliseras till sådana orter utanför storstadsområdena som har en hälsosam miljö och god tillgång på arbetskraft.

Tandvård

- Alla medborgare skall ha tillgång till god tandvård till en för alla överkomlig kostnad genom väl utbyggd folktandvård och genom allmän tandvårdsförsäkring samordnad med den allmänna sjukförsäkringen.
- De resurser som redan finns i folktandvården av lokaler och utrustning måste utnyttjas effektivt.
- Den förebyggande tandvården bör intensifieras i samarbete med den allmänna hälsoupplýsningen.

HANDIKAPPADE

KDS vill samhällsgemenskap. Det innebär att alla grupper i vårt samhälle måste få likvärdig behandling och lika rättigheter och att varje medborgare måste väckas till personligt ansvar för medmänniskan. Den stora gruppen fysiskt och psykiskt handikappade har i flera avseenden ställts utanför samhällsgemenskapen, och det krävs nu kraftiga åtgärder för att de skall få uppleva denna. En ny livsmiljö måste skapas, vilket bl a förutsätter en samhällelig opinionsbildning som tar sikte på gemenskapsfrämjande värderingar.

Personligt hänsynstagande och personlig omvårdnad av handikappade och sjuka får inte bli tillbakasatt för effektivitetskravet. Det får inte heller vara fråga om ett tillfälligt uppflammande intresse utan kontinuerlig målmedveten strävan. Samhällets olika former av stöd till handikappade måste samordnas och komma den enskilde till del utan onödigt fördröjande och betungande byråkrati.

Samhället måste planeras för alla. Reformen för de friskas bästa får inte missgynna sjuka och handikappade. KDS vill verka för att handikappade betraktas som likaberättigade medborgare, vilkas materiella och andliga behov skall tillgodoses med samma självklarhet som alla övrigas.

Det är också av största vikt att förebygga skador och sjukdomar. Bl a måste effektiva åtgärder vidtas för ökad trafiksäkerhet samt tryggare och hälsosammare arbetsmiljö. Myndigheter och enskilda måste inse det farliga och orätta i att en stor mängd människor varje år drabbas av skador, som medför bestående handikapp. Endast med en mycket kraftig satsning på opinionsbildning och andra förebyggande åtgärder kan en radikal förbättring åstadkommas.

- Medicinska rehabiliteringskliniker bör finnas i alla län. Sjukgymnastik- och terapiverksamheten bör byggas ut. Utbildningen av sjukgymnaster bör ha sådan omfattning och inriktning att den svarar mot de olika hjälpbehoven på området.
- Samhället skall ge nödvändigt ekonomiskt stöd för all medicinsk och yrkesinriktad rehabilitering.

- Handikappade måste få god tillgång till individuellt avpassad utbildning, anpassningskurser, handledning och tekniska hjälpmedel.
  - Arbetsvärden måste få resurser för att kunna bereda sysselsättning åt alla handikappade som behöver dess medverkan. Både den halvskyddade och den skyddade verksamheten måste byggas ut i avsevärd omfattning.
  - Stora ansträngningar bör göras för att anpassa arbetsplatser, -uppgifter och -tider till de anställdas förutsättningar samt förbättra företagens hälso- och personalvård, så att handikappade så långt möjligt kan få anställning inom den öppna arbetsmarknaden. Kostnader för att möjliggöra sådan anställning bör betalas av statsmedel. Den arbetsmedicinska forskningen och utbildningen bör byggas ut.
  - Stat och kommun skall känna sitt ansvar när det gäller anställning av handikappade.
  - Genom hjälpmedel och service av olika slag skall handikappade så långt möjligt beredas tillfälle att bo i egen bostad. Speciallägenheter bör i första hand inplaceras i den vanliga bebyggelsen. Också svårt handikappade som behöver kontinuerlig vård, bör få vistas i en god och stimulerande miljö.
  - Den som i hemmet vårdar handikappad anhörig bör få skälig ekonomisk ersättning för arbetet och rätt till sjukpenning och ATP på samma villkor som person med motsvarande vårduppgifter utanför hemmet.
  - Byggnader, gator och trafikmedel, fritidsanläggningar m m bör planeras så att de kan utnyttjas även av handikappade.
  - Lokala parkeringsförrordningar skall vara så utformade att de klart gynnar handikappade.
  - Färdtjänsten måste byggas ut, så att den blir tillgänglig för alla handikappade, även för dem i glesbygden. Statsbidrag bör utgå till verksamheten.
  - Sveriges Radio-TV bör vid programutformningen ta hänsyn till syn- och hörselskadades speciella problem, bl a genom omfattande regionala nyhetsprogram i radio samt genom text även till svenska TV-program. Radio-TV bör regelbundet informera om olika handikappgruppers situation samt om möjligheterna att underlätta det dagliga livet för dessa.
  - Dagcentra med olika slags service och sysselsättning bör inrättas.
  - Idrott, annan fritids- och kulturell verksamhet för handikappade skall stimuleras.
  - Vid beskattningen bör rättvisa avdrag få göras för utgifter för vård och hjälpmedel samt för fördyrade levnadsomkostnader som förorsakats av handikapp och som ej ersätts på annat sätt.
- Den växande orättvisan mellan personer med ATP och handikappade förtidspensionärer utan ATP måste undanröjas.
  - De generella stödformerna för handikappade får inte undanskymmas att det ofta är praktiska detaljer i vardagstillvaron, som för den enskilde har avgörande betydelse. Kommunerna har därför ett ofrånkomligt ansvar ifråga om den personliga kontakten och den personliga hjälpen. I alla kommuner bör finnas handikappråd och speciella ombudsmän, som i samarbete med handikapporganisationerna bevakar de handikappades intressen inom såväl den kommunala planeringen som inom all annan samhällsverksamhet.

En god samhällsmiljö är nödvändig för individens kroppsliga och andliga välfärd. Den verkar också förebyggande mot alkohol- och narkotikaskador. För att samhällsmiljön skall få denna positiva verkan krävs bl a meningsfull sysselsättning, säkra inkomster och tillgång till god bostad för alla, en familjepolitik som främjar sammanhållning och trygghet, en välutbyggd socialpolitik, som ger rum för gemenskap och personlig omsorg om individen. Lika viktiga är en skola som ger ungdomen kristen fostran, idealitet och samhällsanda, kristen-ideell verksamhet och ansvarsmedveten opinionsbildning i samhället.

Samhällets ansvar för en god miljö innebär också att samhället måste ge skydd mot de faror som hotar den enskilde och hejda alla samhällsupplösande krafter. Därför måste samhället aktivt främja folknykterhet och sunda levnadsvaror. Alla invånare måste sakligt upplysas om den risk som föreligger vid varje bruk av alkohol och narkotika och de allvarliga skadeverkningar som missbruk medför. Det hårda grepp alkoholseiden utövar måste brytas och formerna för sällskaplig samvaro bör medverka till återhållsamhet och nykterhet. Ett alkoholfritt samhälle eftersträvas. Även tobaksbrukets risker måste belysas.

Omfattande alkohol- och narkotikaforskning måste bedrivas.

Olika åtgärder som kan minska alkoholbruket bör övervägas, t ex starkspritens avlägsnande ur handeln. Samhällets verksamhet för att uppsöka och hjälpa de alkohol- och narkotikaskadade samt deras familjer måste utbyggas. Engagerande vårdformer måste främjas.

- Allmän registrering av rusdrycksinköp bör införas med rätt för övervakande myndighet att ingripa då alkoholmissbruk har konstaterats.
- Tillverkning och försäljningen av mellanöl skall upphöra.
- All reklam för alkohol och tobak måste förbjudas. Alkohol- och tobaksvaror skall förses med fullständig varudeklaration och varning för skadeverkningar.

- Central dataregistrering och bearbetning bör ske av recept på alla misstänkt beroendeframkallande medel. Bruket av dessa skall kunna stoppas, så snart missbruk föreligger.
- All alkoholförtäring i samband med förande av fordon till lands, till sjöss och i luften skall vara i lag förbjuden. Förbudet skall även gälla andra riskfyllda och koncentrationskrävande sysselsättningar med konsekvenser för den allmänna säkerheten.
- Konsumtionsskatten på alkoholvaror skall utformas så att den dels verkar återhållande på totalkonsumtionen dels täcker kostnaderna för alkoholens skadeverkningar. Dessa skatteinkomster bör fördelas på stat, landsting och kommuner i proportion till deras kostnader på grund av alkoholbrukets skadeverkningar. Även tobaksskatten bör följa pris- och inkomstutvecklingen och hållas genomgående hög.
- Samhället bör medvetet satsa på omfattande upplysningsverksamhet om risker och skadeverkningar vid bruk av alkohol, narkotika och tobak. I skolan bör grundläggande undervisning ges och aktiviteter i förebyggande syfte stimuleras. Av samhället stödd information bör spridas genom bl a tidningar, radio, TV, nykterhets-, bildnings-, ungdoms- och idrottsorganisationer. Alkohol- och tobaksfria umgängesformer bör på allt sätt främjas. Radio och TV bör härvidlag känna sitt särskilda ansvar.
- Samhället måste speciellt motverka bruket av alkohol, narkotika och tobak bland ungdomen. Upplattningen att sådant bruk ej hör samman med sund ungdom och inte utgör något tecken på mognad måste få allmän utbredning. Ökad information och skärpta åtgärder mot langning är nödvändiga. Rökrutor skall ej förekomma i grundskolan. Ungdomar som har problem bör få aktivt stöd genom lärare, skolhälsovård, kuratorer och psykologer. Effektiva åtgärder bör sättas in så tidigt som möjligt. Giffria fritidsmiljöer skall eftersträvas. Ungdomsorganisationerna och idrottsrörelser bör engageras för helnykter ungdomsverksamhet.
- Alkoholutskänkning skall ej förekomma vid övernattningsställen huvudsakligen avsedda för motorförare, inte heller i lokaler som i första hand besöks av ungdom.
- Kostnader för sprit i samband med representation skall ej vara avdragsgilla vid deklaration. Samhällets representation skall vara spritfri.
- Konsumtionen av alkoholfria drycker bör stimuleras. Bl a bör forsknings- och försöksverksamhet samt propaganda- och upplysningsarbete för alkoholfria frukt- och bär- drycker främjas.
- Rökning i offentliga lokaler bör förbjudas.
- All automatförsäljning av tobaksvaror bör förbjudas.
- Narkotikasmugling och olaga försäljning av alkohol och

- narkotika skall effektivt bekämpas genom skärpta påföljder samt genom att tull och polis ges erforderliga resurser.
- Samhällets hjälpinsatser för de alkohol- och narkotika-skadade måste förstärkas för att bli mer effektiva. Vården bör ske i giftfri miljö, av kompetent personal och under tillräcklig lång tid för att ge möjlighet till såväl medicinsk som social och yrkesinriktad rehabilitering. Kristna och ideella organisationer, som utför ett värdefullt hjälparbete, skall aktivt stödjas. Denna verksamhet bör utökas och bli tillgänglig för innevånare i alla delar av landet. Alla hjälpinsatser bör innebära personligt engagemang och ta hänsyn till den hjälpbehövandes totala situation, andligt och materiellt. Behov finns av bl a fler fosterhem för skadad ungdom, små inackorderingshem i sund miljö, genomgångsbostäder och arbetstillfällen i skyddad miljö.
  - Kommunens sociala myndigheter bör intensifiera sin verksamhet genom bl.a. inrättande av alkohol- och narkotikapolikliniker; uppsökande verksamhet för tidigt ingripande med förebyggande åtgärder vid riskfylld miljö och med effektiva hjälpåtgärder åt alkohol- och narkotikaskadade och deras familjer, innefattande medicinsk, social och yrkesinriktad rehabilitering; utbildning av kontaktmän (övervakare) och skälig ersättning till dessa, planmässig upplysningsverksamhet och väl utbyggt samarbete med kristna och ideella organisationer — frivilligt nykterhetsarbete bör t.ex. ingå i kommunens nykterhetsvård; ett väl fungerande samarbete mellan alla organ som sysslar med människovård.
  - Inom kriminalvården omhändertas en stor mängd personer med alkohol- och narkotikaproblem. Resurser måste skapas för meningsfull vård och rehabilitering av dem.

Den kristna människosynen ger individen ett okränkbart värde. Denna syn bör vara vägledande i lagstiftningen. Kriminalvården skall utformas så, att alla värderas och behandlas lika, oberoende av ekonomiska och sociala förhållanden.

Hemmen skall beredas möjlighet att ge barnen god omvårdnad och trygghet. En familjevänlig politik gynnar en harmonisk utveckling och minskar riskerna för sociala störningar senare i livet.

Skolan skall vara förankrad i den kristna etiken. Mindre skolenheter och klasser skapar förutsättningar för en bättre mänsklig gemenskap.

En hejlad storstadstillväxt och ett decentraliserat boende medför bl.a. bättre miljöer och färre sociala problem.

Hälsovård och förebyggande socialvård med bl.a. saklig information om alkoholens och narkotikans skadeverkningar minskar riskerna för social missanpassning.

- De mänskliga fri- och rättigheterna skall äga fullgott grundlagsskydd.
- Allt maktmissbruk och alla övergrepp måste bekämpas, oavsett om de begås av samhällsorgan, företag, organisationer eller enskilda.
- Den enskildes personliga integritet måste skyddas. Den får t.ex. inte hotas av ökade tekniska möjligheter att samla och lagra data.
- Samhället skall lämna rättshjälp och rådgivning i juridiska frågor i sådan utsträckning att alla innevånare har reella möjligheter att tillvarata sin rätt. Invandrarnas rättstrygghet måste särskilt uppmärksammas.
- Rättsvårdens organ skall ges sådana resurser att respekten för gällande lag kan upprätthållas. Medborgarnas krav på rättstrygghet skall härvid tillgodoses.
- Mentalsjukas rättstrygghet skall särskilt beaktas.
- Principen om människolivets okränkbarhet måste komma till uttryck i lagstiftningen rörande abort, dödshjälp och

- medicinsk forskning. Enligt samma princip bör organ-donationer i samband med transplantationer regleras i klart definierade lagar.
- Den enskilde skall skyddas mot förråande och sedligt ned-brytande framställningar i film, radio, television, böcker och tidskrifter.
  - Det som av trossamfund hålles heligt får ej offentligt skymfas.
  - Genom lagstiftning beträffande miljöskydd, arbetarskydd och konsumentskydd skall den enskilde skyddas mot över-grepp från näringsliv och samhälle.
  - Rätten till arbete skall tryggas bl.a. genom att lagen om förenings- och förhandlingsrätt kompletteras med förbud mot organisationsklausuler.
  - Samhället skall verka för ett positivt förhållande mellan allmänheten och ordningsmakten. Polisväsendet skall ha tillräckliga resurser för att effektivt kunna motverka brott, upprätthålla ordningen och vaka över medborgarnas säker-het.
  - Ett väl utbyggt system med kvarters- och kommundels-poliser, som kan arbeta i nära kontakt med innevånarna, skall eftersträvas. Därigenom underlättas polisens kontak-ter med hem, skolor, ungdomsgårdar, föreningar, social-arbetare etc.
  - Rättsvårdande myndigheter och rättsväsendet i övrigt bör medverka i skolans lag- och rättsundervisning för att ge eleverna ökad förståelse och större respekt för vårt rätts-väsen och därmed också skapa bättre relationer mellan polisen och allmänheten.
  - Domstolsväsendet skall ha en oberoende ställning. Dom-stolarna bör ha sådana arbetsmöjligheter att långa vänte-tider undvikas.
  - Behovet av rättsskydd skall tillgodoses vid alla frihets-berövande ingripande.
  - Den som vållats kroppsskada genom våldsbrott skall er-hålla ersättning från samhället. I princip skall brotts-lingen anses vara ersättningskyldig för skador i samband med brott. Ersättningskyldigheten skall tillämpas så att återanpassningen ej försvåras.
  - I brottsförebyggande syfte skall idrottslig och annan ideell verksamhet ges ett målmedvetet och generöst stöd.
  - Kriminalvården skall syfta till återanpassning. Samhället skall i synnerhet hjälpa de dömda med bostad, utbildning och arbete. De åtgärder som vidtages bör så långt det är möjligt planeras i samarbete med de berörda redan i dom-stolen. Domstolarna bör alltså reformeras så att de även har en funktion som behandlingskollegier.
  - Behovet av individuell behandling, engagerande idealbild-ning och andlig vård vid ungdomsvårdsskolor och fängel-ser skall tillgodoses. Samhället skall även stödja ung-domsvårdsskolor i kristen regi.
  - Genom informationsverksamhet och öppna arbetsformer bör kriminalvården utformas så att allmänhetens förståelse för de straffades problem ökas och de straffades isolering minskas.
  - Stat och kommun bör gå före med gott exempel när det gäller att bereda tidigare straffade anställning.
  - Övervakare skall beredas utbildning och få skälig ersätt-ning för sitt uppdrag. Antalet uppdrag per övervakare skall begränsas.
  - Anstaltsvården skall, där så är möjligt, begränsas till för-mån för andra rehabiliteringsformer.
  - Kriminalvårdens anstalter bör vara spridda över landet och inte vara större än att personlig omsorg kan visas alla in-tagna. Den intagne bör ges goda möjligheter till kontakt med familj och andra anhöriga. Behovet av andlig vård på anstalterna skall tillgodoses. Besök av frivilliga grupper, som också deltar i studie- och samtalsgrupper bör upp-muntras.
  - De intagna bör genom lämpligt arbete med marknads-mässig lön kunna ta ansvar för egna och familjens levnads-omkostnader. I brottspåföljden bör ingå viss förpliktelse att gottgöra de ekonomiska förluster som tredje man drab-bats av. Ett sådant system bidrar till att stärka den intag-nes självförtroende och ansvarskänsla.
  - Den kriminologiska forskningen bör få erforderliga re-surser.

FÖRFATTNINGSFRÅGOR

Kristen tro och livssyn hävdar den enskilda människans värde och skapar därigenom de bästa förutsättningarna för en fungerande demokrati. Sverige skall i kristet human mening vara en rättsstat, som på ett betryggande sätt värnar om den enskildes rätt och personliga integritet.

Grundlagarna är av allra största betydelse för att upprätthålla ett demokratiskt samhällssystem. Därför måste de respekteras och värnas av alla. Grundlagarna bör äga en hög grad av stabilitet.

Hörnstenar i demokratin är den allmänna och lika rösträtten, samvetsfrihet, opinionsbildningens frihet samt den öppna insynen i de offentliga administrativa organen. Genom medborgarliga fri- och rättigheter skyddar författningen de enskilda medborgarna och särskilt minoriteterna.

Valsystemet skall vara proportionellt och utformas så att varje röst i princip får lika värde. Spärssystemet skall avvecklas. Intill dess spärssystemet är avvecklat måste det kombineras med s.k. alternativ röstning, innebärande att den röst som inte påverkar mandatfördelningen skall kunna tillfalla annat parti som anges på valsedel.

Genom statligt presstöd bör en opinionsbildning på lika villkor främjas. Stödet skall utgå efter regler som garanterar opartiskhet.

Garantier måste finnas för att radions och televisionens opinionsbildande makt utövas enligt demokratins principer. Målsättningen för programverksamheten måste därför vara allsidighet och saklighet.

Offentlighetsprincipen bör utvidgas och stärkas. Den bör gälla även för de statliga och kommunala bolagen.

Samregering med inflytande för de i riksdagen representerade partierna enligt proportionell metod tillgodoser bäst kravet på medansvar och medinflytande. Samregering är ett uttryck för demokratisk mognad, där man i demokratin ser ett styrelseskick för hela folkets bästa och inte en metod som bäst passar en gruppegoistisk maktutövning. För att vitalisera det politiska livet bör systemet med samregering kombineras med folkomröstningar.

- Medborgarnas fri- och rättigheter skall skyddas genom grundlag.

- Ändring eller upphävande av grundlag skall kräva kvalificerad majoritet i två riksdagar åtskilda av mellanliggande val.
- Domstolarnas befogenhet att ej tillämpa lag eller förordning som strider mot grundlag skall förstärkas.
- Undervisningens frihet bör garanteras genom att den i internationell konvention och svensk lag fastlagda föräldrarätten införs i grundlagen.
- Grunderna för radions och televisionens verksamhet skall i likhet med vad som gäller för pressen införas i grundlag. En effektiv kontroll av att de för radion och TV gällande bestämmelserna efterföljs måste förverkligas.
- Regeringen bildas genom representation i proportion till partiernas mandatfördelning i riksdagen.
- Folkomröstningar bör göras till effektiva komplement till den representativa demokratin. Rådgivande folkomröstning skall genomföras om en tredjedel av riksdagens ledamöter så kräver.
- Valsystemet bör i princip vara så utformat att varje röst tillmäts lika värde vid mandatfördelningen, t.ex. genom utjämningsmandat.
- Systemet med procentspärrar vid fördelning av mandat skall avvecklas. Alternativ röstning skall komplettera spärrsystemet, så länge detta gäller.
- Svenska medborgare bosatta utomlands skall tillförsäkras rösträtt, och deras praktiska möjligheter att utöva denna skall underlättas.
- Riksdagsval skall hållas vid annan tidpunkt än kommunala val.
- Alla i val deltagande partier med riksomfattande organisation skall behandlas på ett i princip likvärdigt sätt. Alla sådana partier skall kostnadsfritt erhålla valsedlar, valkuvert och upplysningar om valet.
- Partistöd skall utgå efter enhetliga grunder till varje parti av i ovanstående punkt 13 nämnd beskaffenhet. Stödet skall utgå med lika stort grundbidrag samt med tilläggsbidrag per röst.
- Demokratin kräver att alla partier med riksomfattande organisation får samma rätt och möjlighet att informera.
- Sverige skall vara en monarki med såväl manlig som kvinnlig tronföljd.
- Innehållet av i Sverige godkända internationella konventioner skall införas i svensk lag.

Kristen Demokratisk Samling vill samhällsgemenskap. Det innebär ett samhälle, där alla verkar för hela samhällets och varje samhällsmedlems välfärd. Välfärdsbegreppet måste dock vidgas till att omfatta människans totala livsmiljö. Samhället skall förbättra villkoren för eftersatta och pressade medborgargrupper och ge rättvisa och trygghet åt alla.

Initiativkraft, arbetsvilja, arbetglädje och sparande bör stimuleras. Samhällsmedlemmarna måste väckas till ansvar för hela samhället genom målmedveten upplysning och idealbildning. Den samhällsekonomiska utvecklingen är beroende av den ideologi, som politiker och samhällsplanerare omfattar. KDS hävdar, att den kristna förvaltarskapstanken är den säkraste grunden för ett välfärdssamhälle.

Ekonomisk politik

Den samhällsekonomiska målsättningen skall vara att skapa en till alla delar god livsmiljö för människorna. Den traditionella betoningen av snabb ekonomisk tillväxt måste ge vika för en satsning på omfördelning av resurserna.

Syftet skall vara, att ge människorna den kvalitativa tillvaro, som kan tillfredsställa och inspirera dem. Stor uppmärksamhet bör därvid ägnas delmål såsom full sysselsättning, jämnare inkomstfördelning och decentralisering. Balans i utrikes-handeln skall upprätthållas. För ett samhälle som vill uppnå de samhällsekonomiska målen är ett stabilt penningvärde en väsentlig förutsättning. Inflation är samhällets sätt att leva över sina tillgångar.

Den långsiktiga samhällsplaneringen skall bl.a. syfta till att tillvarata och förädla Sveriges naturtillgångar för att ställa dem till vårt eget och till omvärldens förfogande. Planeringen måste präglas av en målmedveten strävan till geografisk jämlikhet.

Samhället skall verka för sparsamhet och planering hos såväl företag som enskilda. Den offentliga kapitalförvaltningen skall vara decentraliserad.

- Den fulla sysselsättningen måste upprätthållas genom generella och selektiva åtgärder. Arbetsmarknadspolitiken

skall inriktas på företagslokalisering till orter med arbetskraftsreserv. Storstädernas tillväxt skall begränsas.

- Konjunkturpolitiken skall göras smidig i syfte att undanröja de kraftiga eftersläpningseffekterna.
- Samhällsplaneringen bör arbeta med rullande femårsplaner kompletterade med översiktsplaner för längre tidsperioder. Delplaneringen får inte skymma behovet av en helhetssyn. De kvantitativa sidorna får ej dominera den ekonomiska utvecklingen. De kvalitativa sidorna måste bli föremål för grundliga studier för att kunna beaktas på rätt sätt vid planeringen.
- Samhället skall ha erforderligt inflytande över kreditväsendet. Maktkoncentration på kapitalmarknaden skall motverkas. Företagssparande stimuleras genom bl.a. skattefria fonder. Det enskilda sparandet skall uppmuntras.

Skattepolitik

Ett väl fungerande skattesystem måste ingå som en del av totalsynen på människans levnadsvillkor. Kravet på en ansvarig livsstil skall prägla skattepolitikens inriktning. Målsättningen bör vara att utforma skattesystemet så att det blir ett effektivt ekonomiskt-politiskt styrmedel för skapandet av en god livsmiljö och en välfärd som på ett rättfärdigt sätt fördelas mellan olika samhällsgrupper.

Skattesystemet bör dessutom skapa utrymme för kraftigt ökade insatser i kampen för global rättvisa. Industriländerna måste vara beredda på en standardsänkning för att rättfärdigt kunna förverkliga det ansvar som en global jämlikhetspolitik kräver.

Olika former av inkomster skall i princip behandlas lika ur beskattningssynpunkt. Den grundläggande principen om skatt efter bärkraft torde bäst förverkligas genom att skattebetalningsförmåga ställs i relation till den skattskyldiges materiella levnadsstandard. En väsentlig del av skatteuttaget bör därför ske i form av progressiv utgiftsskatt. En allmän indirekt konsumtionsskatt kan inte utformas så att konsumentens skatteförmåga beaktas. En differentierad mervärdesskatt kan dock ha ett värde som konsumtionsstyrande instrument. Dessutom bör punktskatter användas som ekonomiska styrmedel.

Arbete i hemmet måste tillerkännas ett samhällsekonomiskt värde genom införande av hemmalön för föräldrar med små barn.

- En konsumtionsnivå motsvarande existensminimum skall vara skattefri.
- Möjlighet att införa garanterad minimiinkomst bör övervägas.

- Skatteuttaget skall stå i relation till försörjningsbörda och vårdansvar.
- En väsentlig del av skatteuttaget bör ske i form av progressiv utgiftsskatt.
- Administrativ enkelhet skall eftersträvas och skatteflykt effektivt motverkas.
- Beskattningen skall utformas så, att arbete, samhällsnyttig produktion, nyföretagsamhet och sparsamhet med naturresurser stimuleras.
- För att stimulera nyanställning av arbetskraft och för att ej skattemässigt diskriminera arbetskraftsintensiva verksamhetsgrenar skall den allmänna arbetsgivaravgiften avvecklas.
- Småföretagens speciella problem skall beaktas vid utformningen av skattesystemet, så att skatte- och avgiftsmässigt rättvisa uppnås mellan olika företagsformer och företagsstorlekar.
- Inom nuvarande skattesystem bör avdragsrätten för gäldräntor begränsas, så att inte lyxvaror subventioneras med skattemedel.
- Arvs- och förmögenhetsbeskattningen skall utformas så att den inte drabbar arbetande kapital i små och medelstora företag i sådan utsträckning att den fulla sysselsättningen hotas och fortsatt maktkoncentration blir följden.
- Råvaru- och energiskatt skall användas som styrmedel mot ett mindre resurskrävande samhälle.
- Baslivsmedel skall vara befriade från mervärdesskatt.
- Ökad punktskatt på lyxkonsumtion och på ur hälso- och miljösynpunkt olämpliga varor skall införas. Särskilt angeläget är att begränsa konsumtionen av alkohol och tobak.
- Skatteutjämningsystemet bör utformas så att alla kommuner kan erbjuda innevärdarna likvärdig service.
- Nya vägar bör prövas för att komma till rätta med de höga kommunala skatterna, vilka hårdast drabbar låginkomsttagarna.

Kristen Demokratisk Samling vill skapa ett samhälle, som ger rättvisa och trygghet åt alla. Detta förverkligas genom allas ansvarsmedvetna samverkan för samhällsgemenskap, inte genom socialism eller privatkapitalism. Ett kristet förvaltningskap är den bästa grunden för ett fungerande näringsliv.

Näringslivet skall stå i samhällsgemenskapens och världshushållets tjänst. En kristen demokratisk politik företräder en helhetssyn som tar hänsyn till både produktion, sysselsättning, ekonomisk trygghet för alla och behovet av en trygg, hälsosam och stimulerande miljö. Sådana organisations- och förvaltningsformer skall eftersträvas, som stärker enskilt initiativ och ansvar och ger arbetsglädje och samhörighetskänsla åt alla i näringslivet verksamma. Produktionens vinster skall ges en rättfärdig fördelning inom hela folket.

Ett ekonomiskt livskraftigt näringsliv främjas genom att i princip likvärdiga villkor gäller för enskild, kooperativ och samhällsägda företagsamhet.

Arbetsmarknadspolitikens syfte skall vara att skapa möjligheter för alla till ett meningsfullt arbete på rimligt avstånd från önskad bosättningsort. Effektiv arbetsförmedling är härvid ett nödvändigt instrument.

Lokalisering, naturtillgångar, yttre miljö

- Samhället skall föra en aktiv, väl planerad lokaliseringspolitik med särskild inriktning på att skapa sysselsättning i sådana delar av landet där stor brist på arbetstillfällen råder. Speciellt bör etablering av sådana företag som tillvaratar de råvaror som finns inom respektive område stimuleras. Råvarutillgångarna i Norrland måste i ökad utsträckning förädlas inom regionen. Geografisk jämlikhet skall eftersträvas i fråga om kommunikationer och övrig service. Allmän arbetsgivaravgift bör ej tas ut inom stödområdet.
- Sådan sysselsättning och samhällsservice skall upprätthållas att alla kommuner, oavsett geografiskt läge, kan fungera som livsdugliga och fullgoda samhällen. Kommunalskatten för företag skall tillfalla den kommun där produktionen sker.

- Samhället skall verka för en ansvarsmedveten hushållning med landets naturtillgångar. Sverige skall verka för att en världsomspännande försörjningsbalans för naturtillgångar upprättas.
- All verksamhet i samhälle och näringsliv måste ta hänsyn till naturen och dess lagar, så att skador kan undvikas. Nya produktionsmetoder skall utvecklas i syfte att minska miljöförstöringen och öka återvinningen av användbara produktionsresurser.
- Generösa beskattnings- och avskrivningsregler bör tillämpas ifråga om företagens investeringar för förbättring av arbetsmiljön och undvikande av yttre miljöskador.

Samhälle och näringsliv i samverkan

- Ett positivt samarbete med ömsesidigt utbyte av information bör äga rum mellan samhälle och näringsliv.
- Samhällets näringspolitiska råd skall genom överläggningar mellan alla berörda parter — myndigheter, kreditväsende, näringsliv, fackorganisationer — utarbeta långsiktspjäner för allsidig näringspolitik och samhällsutveckling. Branschråd bör finnas för bl a fortlöpande utredningsarbete.
- Samhället bör stödja forsknings- och utvecklingsarbete bl a genom statliga fondmedel. Företagen bör ha möjligheter att avsätta medel i särskilda fonder för forskning och produktutveckling efter i princip samma villkor som gäller för investeringsfonderna.
- Etablering av industriell verksamhet — speciellt småföretagsamhet — skall stödjas, bl a via företagarföreningarna, vilkas branschkönnedom och möjligheter att ge mångsidig service är särskilt värdefulla för de mindre och medelstora företagen. Kommunerna bör tillhandahålla välplanerad industrimark.
- De mindre företagen bör få kompensation för det administrativa merarbete som samhället kräver av dem.
- Samhället bör stödja företagssparandet. De mindre företagen bör genom resultatutjämningskonton beredas skatteförmåner motsvarande dem storföretagen får genom investeringsfonderna.
- Den offentliga upphandlingen bör i första hand ske i svenska företag.
- Utsatta branscher skall skyddas mot orimliga internationella konkurrenssvårigheter så att nedläggning av verksamheter som är nödvändiga för folkhushåll, sysselsättning och beredskap förhindras.
- Samhället bör motverka ekonomisk maktkoncentration och ingripa mot osund och vilseledande reklam. Rättssäkerhet för företag och enskilda måste garanteras.

- Genom de multinationella företagens verksamhet i vårt land ökar riskerna för ekonomisk maktkoncentration. Dessa företag skall underordnas den nationella ekonomin. Dessutom bör en effektiv kontroll över verksamheten genom internationella överenskommelser eftersträvas.
- Konsumenterna skall så långt möjligt kunna göra ett fritt konsumtionsval, grundat på saklig, korrekt och allsidig information och underlättat av god närservice och tillfredsställande varudistribution. Konsumentupplysning, som omfattar varudeklarerationer och jämförpriser, fyller därvid en viktig funktion.

Trygghet för de anställda

- God anställningstrygghet för alla arbetstagarer skall eftersträvas. Nedläggning och omlokalisering av företag skall vara så förberedda att den anställdes trygghet inte åsidosätts.
- Likvärdiga sociala villkor bör gälla inom hela arbetslivet.
- Allmän arbetslöshetsförsäkring och yrkesskadeförsäkring skall ge god ekonomisk trygghet för alla och vara samordnade med den allmänna försäkringen.
- Energiska ansträngningar måste göras för att minska de stora inkomstklyftorna mellan olika grupper i samhället. Arbetsmarknadens organisationer har här ett stort ansvar. Den procentuellt lika löneökningen bör få vika till förmån för ett system där man jämför den verkliga löneökningen i kronor. Vid lönesättningen skall särskild hänsyn tas till yrkesgrupper med pressande och monotont arbete.
- Ackordssystemet bör omprövas och fasta löneformer eftersträvas.
- Goda möjligheter till deltidsarbete bör skapas. Arbetsvillkoren bör vara likvärdiga dem som gäller för heltidsanställda.
- Systemet med flexibel arbetstid bör få ökad utbredning.
- Rätt till ledighet för spädbarnsvård skall vara säkerställd genom lagstiftning. Hemarbetandes återgång till förvärvsarbete bör underlättas genom tillgång till omskolning eller kompletterande utbildning.
- Verksamheten med omskolning och vidareutbildning skall planeras med hänsyn till arbetsmarknadens behov och den enskildes förutsättningar och önskemål. Goda möjligheter till omskolning och vidareutbildning skall erbjudas och genomföras i intimt samarbete mellan samhälle och näringsliv.
- Invandrarna bör få hjälp med anpassning till arbetslivet och samhället i övrigt. De bör garanteras god undervisning

i svenska och ges allsidig information om svenska förhållanden.

- Ingen åtskillnad mellan kvinnor och män skall gälla i förvärvslivet. De bör t ex ha samma tillgång till alla tjänster. De s k kvinnoyrkenas sämre behandling lönermåsigt måste upphöra.
- De äldres erfarenhet och kunnsighet är en tillgång som bör tillvaratas. Fler arbetstillfällen för äldre bör skapas, möjligheterna att få deltidarbete ökas.
- Stora ansträngningar bör göras för att anpassa arbetsplatser, -uppgifter och -tider till de anställdas förutsättningar samt förbättra företagens hälso- och personavård. Handikappade bör så långt möjligt kunna få anställning inom den öppna arbetsmarknaden. Merkostnaden för att möjliggöra sådan anställning bör bekostas med statsmedel.
- Arbetsvärden skall ges erforderliga resurser för att kunna bereda sysselsättning åt alla handikappade som behöver dess medverkan. Halvskyddad eller skyddad verksamhet bör finnas tillgänglig för dem som det inte är möjligt att ge arbete på den öppna arbetsmarknaden.
- Stat och kommun bör föregå med gott exempel bl a då det gäller att anställa handikappade, äldre arbetskraft och personer som är i behov av eftervård.
- Kravet på facklig solidaritet kan accepteras utan invändningar, om det inte går ut över den enskilde individens politiska frihet. Fackförbunden bör själva känna sitt ansvar och frångå den för en demokrati ovärdiga kollektivanslutningen. I annat fall är lagstiftning nödvändig.

Arbetsmiljö

- Medicinsk och social sakkunskap bör alltid anlitas vid företagsetablering för att medverka till en så hälsosam och stimulerande miljö som möjligt.
- Arbetarskyddets krav måste beaktas redan på planeringsstadiet. Stora ansträngningar bör göras för att anpassa arbetslokaler, maskiner, arbetsuppgifter, arbetstempo och arbetstider till de anställdas behov och förutsättningar. Tekniken skall vara underordnad människan.
- De anställda skall beredas möjligheter att påverka utformningen av arbetsmiljön.
- Ökad satsning bör göras på forskning, utbildning och information i arbetsmedicinska frågor, arbetarskydd och övriga arbetsmiljöfrågor. Obligatorisk undervisning i arbetsmiljöfrågor bör ingå i utbildningen av yrkesgrupper med avgörande inflytande på utformningen av arbetsmiljöer.
- Arbetarskyddet skall fungera effektivt på alla arbetsplatser.

Hänsyn skall tas till såväl fysisk som psykisk hälsa hos arbetstagarna. Skyddsombuden skall ges god utbildning och goda arbetsmöjligheter. Yrkesinspektionen skall ges erforderliga resurser för att effektivt kunna fylla sin funktion.

- Företagshälsovården skall omfatta de anställda inom alla företag och ge sjuk- och hälsovård samt yrkestekniska anvisningar i syfte att förebygga skador, yrkessjukdomar, stress och andra hälsorisker. Yrkesmedicinska sjukhusenheter bör finnas vid alla regionssjukhus.

Företagsdemokrati

- Företagsdemokratin skall byggas ut målmedvetet. Såväl kapital- som arbetsinsats skall berättiga till medbestämmanderätt, exempelvis genom styrelserepresentation. De anställda skall ha delaktighet i ansvar och inflytande på alla nivåer inom företagen. Detta bidrar till ökad trivsel och tillfredsställelse, större engagemang och inverkar positivt på arbetsresultaten. KDS vill verka för positiv samverkan, grundad på ömsesidigt förtroende mellan alla i ett företag.
- I företagsnämnder skall alla grupper inom företaget vara representerade. Allsidig, snabb och ömsesidig information bör utbytas mellan personal och företagsledning. Nämndledamöterna bör beredas tillfälle till utbildning för att bättre kunna fylla sina uppgifter. Målet bör vara att låta de anställdas representanter delta bl a i planeringsarbetet.
- De anställda bör ha medinflytande på utformningen av företagets personalpolitik, på frågor som rör anställnings- och arbetsvillkor, arbetets organisation och ledning samt arbetsmiljön.

Frågorna om löntagaraktier och annat, som kan bidra till en rättvis fördelning av företagets vinster, bör utredas.

Sverige skall målmedvetet inrikta sin utikeshandel på så många marknader som möjligt, inom såväl väst- och östregionerna som u-länderna, för att undvika alltför starkt beroende av vissa handelsblock.

Allt orättfärdigt utnyttjande från i-ländernas sida av u-ländernas råvarutillgångar måste upphöra och stabila råvarupriser eftersträvas. FN måste ges ökade möjligheter att kontrollera och motverka stormakternas uppbyggnad av strategiska råvarulager. Ökade avsättningsmöjligheter för u-ländernas egen produktion bör skapas.

De ekonomiska konsekvenserna av de omställningar som därvid blir nödvändiga i utsatta branscher måste solidariskt bäras av alla. För att säkra högsta möjliga självförsörjningsgrad bör selektiva stödåtgärder utformas.

Internationella överenskommelser, som förhindrar fortsatt slöseri med världens energi- och råvarutillgångar måste snarast träffas. Genom att inskränka handeln med lyxartiklar och onyttiga varor kan en ytterst angelägen energibesparing uppnås.

De multinationella företagens verksamhet bör noggrant kontrolleras och begränsas genom internationella organ. Bästa möjliga kontakt med olika ekonomiska samarbetsorganisationer skall eftersträvas men får under inga omständigheter äventyra möjligheterna att bedriva en fast neutralitetspolitik.

- Sverige skall inte binda sig genom handelsavtal som äventyrar neutraliteten.
- Handelsavtal med olika ekonomiska marknader upprättas.
- Skärpt offentlig kontroll av utlandsinvesteringar genomföres.
- Sverige medverkar till att bryta den internationella handelsdiskrimineringen gentemot u-länderna.
- Sverige skall genom internationella organ verka för en stabilisering av råvarupriserna, ökad gemensam produktionsplanering och ökad handel mellan olika u-länder.
- Slöseriet med världens energi- och råvarutillgångar skall förhindras genom internationella överenskommelser.

Den kristna synen på människan som förvaltare och vårdare skapar den hänsyn och det ansvar som är förutsättning för en framsynt miljöpolitik.

Samhället måste uppbringa alla tänkbara resurser för att motverka den alltmer tilltagande föroreningen och utarmningen av vår livsmiljö.

Tillgång till frisk luft, rent vatten, hälsosamma livsmedel och oförstörd natur utgör en självklar del av de mänskliga rättigheterna.

Jordens begränsade naturtillgångar måste förvaltas så att ekologisk jämvikt upprätthålles. Produktionen måste inriktas på kvalitet. En giftfri, biologiskt riktig och kvalitativt fullvärdig livsmedelsproduktion bör eftersträvas.

De koncentrationstendenser, som alltmer gjort sig gällande har varit alltför resurskrävande och miljöförstörande. Storstädernas tillväxt bör hejdas och boendemiljön utformas så, att närbkontakt med en oförstörd natur möjliggörs. Kortsiktiga intressen, oklok hushållning, okunnighet om naturens samspel hänsynslös ekonomisk exploatering och rovdrift får inte ha något inflytande över förvaltningen av vårt lands naturtillgångar.

Världens knappa energitillgångar gör långtgående besparingsåtgärder nödvändiga. Energisituationen får inte leda till utnyttjande av energitillgångar innan garantier mot skadeverkningar på grund av utnyttjandet skapats.

Kravet på ständigt stigande standard leder till ökade krav på starkare exploatering av naturtillgångarna och därmed oftast ökad miljöförstöring. Samhällsutvecklingen har nått så långt, att kravet på ökad standard och på materiella tillgångar måste vägas mot de nackdelar som denna utveckling medför för miljön och därmed för människans hälsa och trivsel.

- All mänsklig aktivitet bör ske med respekt för naturens ordning.
- Sverige skall verka för en internationell samordning och upprustning av miljöskyddande åtgärder.

- Skolor, folkbildningsorganisationer och massmedia skall engageras i upplysningsarbetet för en god livsmiljö.
- Statens Naturvårdsverk skall ges tillräckliga resurser för övervakning, forskning och en allsidig upplysning. Frivilliga miljövårdsgrupper och byalag skall ges möjlighet genom statligt stöd att arbeta och sprida allsidig upplysning i miljövårdsfrågor.
- Sverige skall verka för att hotade djurarter bevaras.
- Sveriges uppodlade jordareal skall i princip utnyttjas för jordbruksproduktion.
- Målsättningen för all odling skall vara att producera livsmedel av god näringskvalitet vilka framställs genom metoder som är skonsamma för miljön. Upplysningen om värdet av hälsosam kost bör intensifieras.
- De värdefulla naturmiljöerna skall bevaras bl a genom att de enskilda jordbrukarna engageras i landskapsvård.
- Samhället skall uppställa regler som garanterar att kalhuggning ej förekommer i sådan omfattning att den ekologiska balansen rubbas.
- Sverige skall verka för skärpta internationella bestämmelser mot all förorening av hav.
- Friskvattenreservoarernas oersättliga värde skall beaktas. Föroreningar av insjöar måste förhindras. Förorenade insjöar och vattendrag skall succesivt restaureras.
- Flygning i stratosfären framför allt med överljudsflyg bör begränsas.
- Samhället bör verka för fler rökfria miljöer.
- Riktlinjer för minskning av luftföroreningar skall upprättas.
- Samhället skall stödja jordbruksforskning och forskning rörande åtgärder mot livsmedelsförgiftning, jordförstöring, luft- och vattenföroreningar. Biologisk och ekologisk helhetssyn skall vara grundläggande för all forskning.
- Forskning angående kompostering och återvinning av avfall bör intensifieras. Detsamma gäller forskning angående produktionsmetoder, som minskar förbrukningen av energi och andra naturtillgångar.
- Samhället bör i energibesparande syfte satsa på forskning och information om bättre och billigare isolering av bostäder och andra uppvärmda lokaler liksom på forskning rörande värmeåtervinningsystem.
- Besparingsåtgärder är nödvändiga speciellt vid bruket av energitillgångar som ej kan förnyas. Alternativa energikällor bör sökas.
- Kontinuerlig information om energisituationen och om vår beredskap bör lämnas till allmänheten inför en omställning till ett lågenergisamhälle.
- Energiskatten skall användas som styrmedel för att åstadkomma en energisnålare produktion och konsumtion.
- Miljövårdsavgift bör användas för att begränsa konsumtionen av miljöfarliga ämnen (exempelvis vissa engångsförpackningar, fosforhaltiga tvättmedel och svavel i bränslen).
- Kraven för godkännande av medicinska preparat och kemikalier, som kan medföra risk för skadliga biverkningar, bör skärpas. Antibiotika i foder bör förbjudas.
- Samhället skall fastställa regler för säker förvaring och transport av miljöfarliga ämnen och upprätta effektiv beredskap mot skador över hela landet.
- Kollektivtrafiken bör främjas.
- Miljövårdsnämnd bör inrättas i varje kommun.
- Livsmedelstillsatser, vars verkningar på mänsklig organism är skadliga eller obekanta, skall ej tillåtas.

Sverige har goda förutsättningar för en kvalitetsproduktion av giffria och fullvärdiga livsmedel. Det vore orätt mot de svältande folken i u-länderna om vårt välbärgade folk av kortsiktiga ekonomiska intressen skar ner sin jordbruksproduktion och övrig produktion av livsmedel. En övergång till importerade livsmedel skulle ytterligare begränsa världens mycket knappa livsmedelstillgångar. Sverige skall i princip svara för sin egen livsmedelsförsörjning i fredstid och upprätthålla högsta möjliga beredskap inför avspärning och långvarig isolering. En egen kontrollerad livsmedelsförsörjning minskar dessutom risken för livsmedelsförgiftning. I den utsträckning så är möjligt skall livsmedel ställas till u-ländernas förfogande.

De små och medelstora jordbruken har en oundgänglig funktion med hänsyn till decentraliserad sysselsättning, hälsofrämjande produktion av livsmedel, tillfredsställande djurbehandling samt vård av kulturlandskapet.

Samhället skall stödja och stimulera jordbruksnäringens frivilliga rationalisering. Därvid skall beaktas att skogsmark i tillräcklig omfattning tillföres jordbruksfastigheterna för att få dessa bärkraftiga. Därmed underlättas även skapandet av flera självständiga jord- och skogsbruk. Skogsmark för komplettering av jordbruken bör i första hand förvärfvas från de samhällsägda skogarna.

Vi har skyldighet att överlämna ett fungerande och livsdugligt jordbruk, skogsbruk och fiske till kommande generationer. Därför måste de människor som ägnar sig åt dessa näringar beredas existensvillkor som stärker initiativkraft och framtidstro.

För att nå produktionsmålsättningen måste i motsvarande grad insatser göras för trädgårdsnäringen och fisket. Ett livskraftigt fiske garanterar dessutom en levande skärgård året runt.

- Sveriges uppodlade jordareal skall i princip utnyttjas för jordbruksproduktion.
- Bebyggelse samt anläggning av vägar, flygplatser etc. på bördig åkermark bör undvikas.

- Jordbrukspolitiken skall utformas så att den stöder familj jordbruk.
- Samhället skall skapa sådana ekonomiska förutsättningar att den enskilde jordbrukaren och trädgårdsodlaren kan producera fullvärdiga livsmedel.
- Samhället skall stödja jordbruksforskning och forskning rörande åtgärder mot livsmedelsförgiftning, jordförstöring, luft- och vattenföroreningar. Biologisk och ekologisk helhetssyn skall vara grundläggande för all denna forskning.
- Samhället skall svara för att stränga krav ställs beträffande djurbehandlingen. Särskilt bör sk "djurfabriker" uppmärksammas.
- Skattelagstiftningen bör utformas på sådant sätt, att deltids- och småjordbruken samt de för landsbygdens befolkning nödvändiga serviceföretagen, inte göres olönsamma på grund av skatter och administrativa pålagor. Samma princip bör gälla för fiskerinäringen. Naturaförmån av fritt bränsle i form av ved skall vara skattefri.
- För att göra jordbrukaryrket mera attraktivt och för att lösa praktiska problem i samband med exempelvis sjukdom och önskemål om ledighet bör åtgärder vidtas för att jordbrukaren ska kunna få semester i likhet med andra yrkesgrupper eller skäligen kompensation för utebliven semester och ledighet.
- Lantbruksnämnderna bör erhålla årliga belopp av erforderlig storlek för utveckling och förbättring av de driftsformer, de nya metoder och växtslag, som jordarter och klimat ger förutsättningar för. Särskild uppmuntran bör ägnas produktion av hälsofrämjande livsmedel genom organisk-biologisk odling.
- Alla brukningsbara jordbruksenheter skall oavsett arealstorlek och produktionsinriktning kunna bli föremål för lantbruksnämndernas bidrags- och låneverksamhet.
- Kommuner, som med hänsyn till bygdens framtid sett sig föranlåtna att stödja sitt jordbruk, skall inte drabbas av statliga motåtgärder i form av t ex minskade statliga bidrag.
- Småbruket och deltidjordbruket skall accepteras som fullvärdiga och bestående driftsformer och dess yrkesutövare tillerkännas en samhällsnyttig roll.
- Biodlingens betydelse för pollinering och balans i naturen bör uppmärksammas. Samhället bör bereda näringen nödvändiga ekonomiska villkor.
- Skogsbrukets ställning som komplement till jordbruket skall tryggas.
- Samhället skall uppställa regler som garanterar att kal-

huggning ej förekommer i sådan omfattning att den ekologiska balansen rubbas.

- De värdefulla naturmiljöerna skall bevaras bl.a. genom att de enskilda jordbrukarna mot ersättning engageras i landskapsvård.
- Svenska jordbruks- och fiskeriprodukter och forskningsresultat inom livsmedelsnäringarna skall i största möjliga utsträckning ställas till u-ländernas förfogande.
- Samhället skall främja fiskerinäringen bl.a. genom generösa lånegarantier som följer prisutvecklingen.
- Utfiskning skall motverkas genom nationella och internationella överenskommelser. En utvidgning av fiskegränserna bör övervägas.

U-landshjälp

Sverige och övriga industriländer måste utge sin ensidiga nationella välfärdsolitik och radikalt och aktivt arbeta för att de allt större klyftorna mellan rika och fattiga länder utjämnas.

Industriländerna måste vara beredda på en standardsänkning för att rättfärdigt kunna förverkliga del ansvar som en global jämlikhetsolitik kräver.

Det är orättfärdigt att industriländerna allt framgent skall tillåtas exploatera jordens begränsade resurser, medan u-länderna inte får del av välfärden.

De multinationella företagens verksamhet ökar riskerna för ekonomisk maktkoncentration, vilket bromsar en rättfärdig, global fördelningsolitik. Sverige bör därför verka för en effektiv kontroll av de multinationella företagens verksamhet genom internationella överenskommelser i syfte att förbättra u-ländernas ekonomi och utveckling.

Prsten på energi och råvaror gör det i alla högsta grad angeläget att en omfördelning av resurserna äger rum.

Vår hjälpinsats till u-länderna skall vara en hjälp till självhjälp. Den kristna förvattarskapstanken innefattar en vilja att hjälpa de enskilda människorna oberoende av mottagarlandets regim.

U-hjälpen måste bli en angelägenhet som personligt berör varje svensk medborgare och ges lokal förankring.

Sverige skall målmedvetet bygga ut u-landshjälpen i fråga om personal, förnödenheter, investeringar och upplysningsverksamhet.

Ett särskilt departement för u-landsfrågor bör inrättas.

Sverige skall bedriva ökad allsidig forskning kring u-landsproblemen med beaktande av dess ekonomiska, organisatoriska, religiösa och allmänskulturella aspekter samt noggrant kartlägga sättet för och resultatet av hjälpinsatserna.

Den ekonomiska hjälpen till u-länderna skall inriktas på konkreta insatser, och Sverige skall därvid generöst och förtroendefullt satsa på de projekt som startas eller förbe-

reds av svensk mission. SIDA bör i ökad utsträckning utnyttja de personalresurser och den erfarenhet som finns inom kristen mission.

- U-landsbiståndet bör vara obundet.
- Åtgärder skall vidtagas för ett lokalt förankrat ansvarstagande för utvecklingsländerna, t.ex. genom att varje kommun erhåller en vänort i u-land.
- Gåvor till u-landshjälp och mission skall till viss del göras skattefria.
- Sverige skall upprätthålla full livsmedelsproduktion för att ej tåra på världens knappa livsmedelstillgångar och för att möjliggöra svensk livsmedelshjälp till u-länderna. Sverige bör frikostigt stödja en internationell livsmedelsfond.
- FN skall ges ökade möjligheter att kontrollera och motverka stormakternas uppbyggnad av strategiska råvarufager.
- Svenska folket bör genom skolor, organisationer och massmedia upplysas om behovet av u-landshjälp och vår skyldighet att hjälpa.
- Kontinuerlig rekrytering och utbildning av fredskårister och andra u-landsarbetare bör ske. Dessa ska ställas under erfaren ledning ute på fältet. Kristna missionsarbetare och andra med god erfarenhet av u-landsarbete bör knytas till verksamhetens ledning i hemlandet.
- Information om u-ländernas situation och behovet av biståndsinsatser bör fortlöpande ges genom SIDA:s försorg. Frivilligorganisationerna bör dessutom ges ökat stöd för egen information om sina u-landsinsatser.

Utrikespolitik

Svensk utrikespolitik skall ha som främsta målsättning att främja en fredlig samlevnad mellan folken.

Förverkligandet av den kristna broderskapstanken är den bästa garantin för social rättvisa och därmed för en varaktig fred.

Svensk neutralitet är ett oavvisligt krav, som förutsätter alliansfrihet. En fast och konsekvent neutralitetspolitik får dock inte innebära åsiktsneutralitet. Vårt land skall som liten nation i en värld dominerad av supermakter hävda de små nationernas och de enskilda människornas rätt. Sverige skall genom FN och andra fredsbevarande organ verka för folkförsoning och världsfred. Vårt land skall främja internationellt samarbete med särskild tonvikt på Norden och Europa.

Kristen Demokratisk Samling vill engagera sig i kampen för att de mänskliga rättigheterna blir erkända och respekterade i alla länder och att kränkningar av dem ställs i offentlig belysning inför världsoptionen.

Sverige skall verka för internationell nedrustning och internationell kontroll över världens vapenproduktion och vapenhandel.

Sverige skall verka för totalförbud mot kärnvapen och kärnvapenprov samt mot kemisk och biologisk krigföring.

Vårt land skall målmedvetet verka för fred genom att aktivt stödja och stimulera fredsbevarande aktioner, exempelvis genom att

- delta i internationella insatser för en mera rättvis fördelning av jordens resurser,
  - medverka till åtgärder som motverkar diskriminering på grund av språk, ras, religion och politiska åsikter,
  - medverka till att väcka opinion mot åsiktsförtryck och tortyr,
  - hävda frihet och oberoende för alla folk enligt FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna.
- Ökat stöd bör utgå till nationell och internationell freds- och konfliktforskning.
- Sverige skall ge humanitär hjälp åt människor som drabbas av våld och förtryck. Stödet bör kanaliseras genom internationella hjälporganisationer.

Försvarspolitik

Det svenska försvaret skall ha en fredsbevarande uppgift. Internationella garantier kan inte ges för statens säkerhet. Därför måste vårt lands befolkning vara beredd att slå vakt om sin demokrati och sin frihet.

Sveriges avsikt att värna sin frihet och hävda sin neutralitet skall alltid framstå som självklar. Våra humanitära och fredsbevarande insatser för andra folk t ex u-länderna förutsätter nationell handlingsfrihet.

Ökade resurser måste ställas till civilförsvarets förfogande med hänsyn till civilbefolkningens alltmer utsatta position i krig.

Det ekonomiska försvaret måste stärkas. En respektingivande neutralitet förutsätter ekonomiskt oberoende. Sverige skall i princip svara för sin egen livsmedelsförsörjning i fredstid och upprätthålla högsta möjliga beredskap inför avspärrning och långvarig isolering.

En av sparsamhet präglad planering och ekonomisk förvaltning krävs för att hålla försvarskostnaderna på en rimlig nivå.

En omfördelning av försvarsutgifterna inom totalförsvarets ram med en större satsning på civilförsvaret, ekonomiskt och psykologiskt försvar är nödvändig.

För att försvaret skall kunna fylla sin uppgift måste det finnas en försvarsvilja hos folket. Ökad medvetenhet om värdet av

demokrati och frihet är en positiv faktor för försvarsviljan. Ett militärt försvar byggt på allmän värnplikt ger denna del av försvaret en förankring i hela folket. Civilförsvarsplikt och frivilligorganisationer är andra positiva faktorer för försvarsviljan.

- Målsättningen för vårt försvar skall vara att väcka respekt för neutraliteten och garantera demokrati och frihet.
- Civilförsvaret, det ekonomiska och psykologiska försvaret skall erhålla ökad andel av försvarsanslagen.
- Försvaret skall grundas på allmän värnplikt, varvid alla värnpliktiga skall erhålla meningsfull tjänstgöring.
- Rätten till vapenfri tjänstgöring bör tillförsäkras var och en, som kan anföra bärande skäl av religiös eller etisk art. Fängelsestraff för vapenvägrare skall avskaffas.
- Totalförsvarets upphandling skall i huvudsak ske inom landet.
- Försvaret skall inte utrustas med kärnvapen, biologiska eller kemiska stridsmedel.
- Försvarets forskning kring bl.a. biologiska och kemiska stridsmedel skall ha som enda syfte att utröna effektivt skydd och försvar.
- Civilmotstånd och andra försvarsformer skall utredas som komplement till det militära försvaret beträffande effektivitet och tillämpbarhet på svenska förhållanden.

Målsättningen skall vara att för landets alla delar trygga tillfredsställande kommunikationer.

Kommunikationspolitiken skall samordnas med regionalpolitiken och verka decentraliserande. Frågorna om kommunikationer hänger intimt samman med frågorna om företagslokalisering och de enskilda människornas tillgång till arbete och service och måste därför lösas parallellt.

Trafiksektorns omfattning och betydelse i ett modernt och rationellt samhälle förutsätter noggrann och långsiktig planering. Det är av största vikt, att förutsättningar skapas för en välfärdspolitisk riktig utveckling av kommunikationerna. Län och kommuner skall medverka till regionala och lokala trafikförsörjningsplaner.

Särskild uppmärksamhet skall ägnas järnvägens utvecklingsmöjligheter. Järnvägen har en särställning i och med att en betydande del av basinvesteringarna redan är genomförd. Järnvägen har dessutom avgörande fördelar ur såväl miljö- som trafiksäkerhetssynpunkt. Samhället bör bl.a. genom SJ leda utvecklingen på det trafikpolitiska området.

En ökande privatbilism är både ekonomiskt och miljömässigt en dålig affär för samhället. Det innebär slöseri med energi- och råvarutillgångar och medför stora risker för miljöförstöring. Trafikolyckorna vållar inte bara stora ekonomiska förluster utan förorsakar också många människor svåra lidanden. Det är nödvändigt att de kollektiva trafikmedlen utvecklas till snabba, bekväma och prisbilliga alternativ till bilismen. Särskilt i fråga om den långväga persontrafiken har tåg och flyg avgjorda fördelar framför bilen.

Erfarenheterna från en alltmer omfattande integration och samordning mellan olika transportmedel skall tillvaratas och metoderna vidareutvecklas.

Stor uppmärksamhet skall ägnas miljöaspekterna vid all trafikplanering.

Trafiksäkerhetsfrågorna måste äga hög prioritet.

Trafikförsörjning

- Samhällets insatser för trafikförsörjningen skall baseras på välfärdspolitiska helhetsbedömningar. Därvid tas hänsyn till trafikmedlens sociala och regionalpolitiska roll, deras betydelse för miljön och trafiksäkerheten samt hushållningen med energi- och råvarutillgångarna.
- Samhället skall svara för att tillfredsställande kommunikationer upprätthålles i landets olika delar, varvid även ö-, skärgårds- och glesbygdsbefolkningens behov skall tillgodoses. Taxor och avgifter skall utformas så att ingen del av landet missgynnas.
- Maximering av taxorna för kollektiv persontrafik bör införas. Möjligheterna att övergå till lågtaxestystem bör utredas. Rabattkortsystemet bör utvecklas till ett prisbilligt alternativ.
- Privatbilismens totala kostnader bör utredas.
- Långväga godsbefordran bör till övervägande del ske på järnväg. Frakttaxorna skall anpassas till denna målsättning.
- Samhället skall stödja lokalisering av företagsamhet till glesbygden genom bl.a. väl utbyggt transportstöd, d.v.s. reducering av fraktkostnader för längre transporter.
- Sjöfarten bör stimuleras. Möjligheterna till insjöfrakter skall förbättras. Det är en angelägenhet för samhället att norrlandskusten tillförsäkras året-runt-öppna hamnar. Isbrytartjänsten skall anpassas till detta.
- Ett väl utbyggt inrikesflyg är nödvändigt i Sverige med dess långa avstånd. Matarflygets utveckling bör stimuleras. Helikopterflyget skall beredas ökade möjligheter att ge service, speciellt i fjällen och skärgårdarna.
- Anslagen till vägarna skall inte koncentreras till de tätast befolkade områdena. En större del av anslagen bör avse vägar utanför storstadsområdena, varvid länsvägarna och de enskilda vägarna bör ges erforderlig upprustning och underhåll.
- Skatten på bensin och oljor bör göras rörlig, så att enhetliga försäljningspriser kan tillämpas inom hela landet.
- Gator och trafikmedel bör planeras så att de kan utnyttjas av handikappade. Färdtjänsten skall byggas ut så att den blir tillgänglig för alla handikappade, även för dem i glesbygden. Statsbidrag skall utgå till verksamheten.
- Med hänsyn till vissa transportleder höga anläggnings- och underhållskostnader bör ett system med avgifter vid användandet av dessa transportleder prövas.

Trafiksäkerhet

- Målmedvetna ansträngningar måste göras för att öka trafiksäkerheten. Samhället har stort ansvar för en god planering av trafikmiljön. Av enskilda trafikanter krävs hänsyn och ansvar. Oskyddade trafikantgrupper, barn och äldre, måste ägnas särskild omsorg.
- Utbildningen av alla trafikantgrupper måste förbättras.
- Trafikundervisning skall börja i förskolan och sedan ges i skolans alla klasser på schemalagd tid. Alla som vårdar eller undervisar barn skall få undervisning om hur barn i olika åldrar bäst tillägnar sig trafikundervisning. På högstadiet bör denna undervisning leda fram till mopedcertifikat.
- I körkortsutbildningen måste trafiksäkerhetsfrågorna spela en avgörande roll. Frågor som rör de oskyddade trafikanternas situation, riskerna med alkohol, narkotika och läkemedel samt andra faktorer som nedsätter körförmågan bör speciellt uppmärksammas. Första hjälpen vid olycksfall skall ges erforderligt utrymme.
- I varje kommun bör regelbundet återkommande kurser anordnas för motorfordonsförare, varvid kunskaper i första hjälpen vid olycksfall och trafiksäkerhet skall meddelas.
- Prövningen av körkortsindragning vid trafikförseelser skall ske vid samma tillfälle som rätten prövar förseelsen.
- Alkoholföräring i samband med förande av fordon skall vara förbjuden. Överträdelse skall beivras. Resurser för ökad trafikövervakning med skärpt nykterhetskontroll skall ställas till polisens förfogande.
- Vid utformningen av trafikmiljön skall stor hänsyn tas till barnen. Barn före skolåldern bör inte tillåtas cykla på körbana för motortrafik annat än under vuxen persons uppsikt.
- Utbyggnaden av gång- och cykelvägar skall prioriteras i tätorter och deras närhet.
- De större tätorternas centrala delar bör i större utsträckning göras bilfria. Parkeringsplatser bör finnas vid alla infarter. Ökad satsning skall göras på kollektiva trafikmedel.
- Av bl.a. trafiksäkerhetsskäl skall yrkesmässig utländsk trafik underordnas den lagstiftning som gäller för motsvarande inhemska trafik. Enhetliga trafikbestämmelser med övriga länder i Europa bör eftersträvas.

RADIO OCH TELEVISION

Garantier måste finnas för att Sveriges Radios opinionsbildande makt utövas enligt demokratins principer. Målsättningarna för programverksamheten måste därför vara allsidighet, saktighet och kvalitet. En effektiv och fortlöpande kontroll i efterhand av att dessa målsättningar uppfylls måste ske.

Från demokratisk eller rättsvärdande synpunkt grundläggande värden, som är väsentliga för samhällets existens och funktion, skall inte utsättas för kränkande eller nedsättande behandling i programmen. Hit hör de kristna värdena, de mänskliga rättigheterna och humaniteten. En ansvarig livsstil skall uppmuntras. Våldsinslagen i programmen måste motverkas. Nykterhet skall främjas och narkotikamissbruk bekämpas. Ett värdat språk skall eftersträvas.

Det programproducerande företaget måste i övrigt vara tillförsäkrat en sådan självständighet, att det kan avvisa otillbörliga påtryckningar och försök till ingripanden i programverksamheten, vare sig dessa görs av regeringen, av annan politisk grupp, av kommersiella eller andra intressen. Programverksamheten i dess helhet måste bedrivas under ett medvetet samhällsansvar och med hänsyn till Sveriges Radios ställning som monopolföretag. Visserligen har allvarliga erinringar kunnat göras — och även gjorts — mot Sveriges Radios programproducerande funktion. En övergång till en radikalt annorlunda organisatorisk form, ett kommersiellt system, ger dock enligt vad erfarenheten visar inga bättre garantier för allsidighet, saktighet och kvalitet.

Kristen Demokratisk Samling vill inom ramen för nuvarande system arbeta för följande reformer:

- Sveriges Radios styrelse skall utses genom val av riksdagen för tre år i sänder. Folkrorelsernas förslagsrätt skall bibehållas. Styrelsen utser inom sig ett arbetsutskott. Styrelsen utser radiochef för sex år i taget.
- Radionämnden, radions och televisionens kontrollorgan, skall utses genom val av opartisk instans, t.ex. Högsta Domstolen. Radionämnden skall ges en allsidig sammansättning.

- Kontroversiella frågor skall, där inte alldeles särskilda omständigheter lägger hinder i vägen, presenteras så att motsatta synsätt och ståndpunkter kommer till uttryck i rättvis omfattning vid ett och samma tillfälle i enlighet med gängse pressetiska regler. Ensidiga framställningar kan inte accepteras med motivering att dessa "i det långa loppet" skall ta ut varandra och åstadkomma allsidighet på lång sikt. Debattformen bör företrädesvis tillämpas, när kontroversiella ämnen behandlas.
- Etermedias skyldighet att iakttaga allsidighet och opartiskhet skall grundlagsfästas liksom deras självständighet mot otillbörliga påtryckningar.
- Den lokala ljudradioverksamheten skall byggas ut. Riktmärken bör vara decentralisering och ett stort mått av självständighet för de lokala enheterna. Lokalradiostationernas möjligheter till självständig ställning bör undersökas.
- Kristna och andra ideella folkrörelser skall ges ökat utrymme i radio och TV. Som ett led i en sådan utveckling skall försöksverksamhet med folkrörelseledda lokalradiosändningar inledas. Utsträckt sändningstid skall beredas kristna radio- och TV-program. Kristna barn- och ungdomsprogram skall sändas regelbundet.
- Myndigheternas behov av att informera medborgarna måste underordnas etermedias principiella självständighet och journalistiska strävan till saktlig och engagerande samhällsbevakning.
- Sverige skall i internationella sammanhang verka för att eventuella framtida satellitsändningar för ljudradio och TV till vårt land överensstämmer med de riktlinjer som i detta program dragits upp för den svenska etermediaverksamheten.
- Utvecklingen av kabel-TV och videogram ska främjas med speciell inriktning på folkrörelsernas, kyrkornas och andra ideella organisationers behov av dessa media. Den nya kommunikationsteknikens möjligheter ska tillvaratas på ett sådant sätt att de bidrar till en fördjupad samhällsdemokrati samtidigt som ett alternativ till det nuvarande etermediamonopolet skapas. Renodlat kommersiella intressen ska inte ges ett sådant inflytande inom detta mediaområde att möjligheterna till positiv samhällsplanverkan undanröjes.
- Möjligheterna till nordiskt samarbete måste bättre tillvaratas.
- Om det trots iakttagen sparsamhet framstår som nödvändigt för att hålla licensavgifterna på rimlig nivå, må sändningar av kommersiella inslag kunna prövas i begränsad omfattning och på fasta tider. Sveriges Radio skall ansva-

ra för dessa sändningar med iakttagande av de samhällsetiska regler som gäller för programverksamheten i övrigt. Reklam i etermedia måste utformas med hänsyn till pressens ekonomiska situation.

- Invandrarnas speciella behov av information skall beaktas vid programutformningen.
- Sveriges Radio skall vid programutformningen ta särskild hänsyn till syn- och hörselskadade.
- Sveriges Radios allt större andel av undervisningsansvaret motiverar att skolradioverksamheten ställs under för skolan gällande föreskrifter och anvisningar.

En på kristen livssyn baserad regional välfärdspolitik kräver förutom internationell solidaritet

- rättvis fördelning av välfärden mellan landets olika delar,
- fullvärdig samhällsservice och
- skydd för den enskilde i samband med samhällets och näringslivets strukturförändringar.

De politiska vägarna till en rättvis fördelning av välfärden mellan landets olika delar och för att uppnå en fullvärdig samhällsservice går via

- målinriktad utbyggnad av samhällsfunktionerna.
- näringspolitiska åtgärder,
- regionalpolitiskt stöd,
- fungerande kommunikationer och
- speciella glesbygdsåtgärder.

Utbyggnad av samhällsfunktionerna

Målsättningen för regionalpolitiken skall vara att skapa likvärdiga sociala, ekonomiska och kulturella förutsättningar för alla i samhället. Alla måste — så långt det inte strider mot en människo- och miljövänlig samhällsutveckling — få möjligheter att göra reella val beträffande utbildning, arbete och bostad.

Varje kommun skall vara ett fungerande samhälle, där människorna kan få sin utkomst och sitt behov av offentliga tjänster tillgodosett. För att uppnå detta bör samhällets insatser ta sikte på att stimulera till utveckling av naturliga centra i kommunerna.

En effektiv regionalpolitik förutsätter att kommunerna har en stor ekonomisk handlingsfrihet. En klar utgiftsfördelning mellan stat och kommun samt ökad demokratisering och effektivisering av de regionala organen är andra förutsättningar.

- En effektiv kommunskatteutjämning är nödvändig för att skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för kommunerna.

- Regionalpolitiska funktioner bör i största möjliga utsträckning ligga hos landstingen. Endast den övergripande och långsiktiga planeringen bör ävila den statliga centralförvaltningen.
- Samråd i etableringsfrågor måste ske mellan län och kommuner för att undvika osund konkurrens mellan kommunerna.
- Lokalisering av statliga verk och myndigheter är ett viktigt led i utbyggnaden av samhällsfunktionerna.
- Regionalpolitiska skäl talar för mindre skolenheter med geografisk spridning. Decentralisering av skolväsendet bör eftersträvas.
- Lokaliseringen av högskolor och vuxenutbildning skall sträva mot befolkningsunderlaget och aktivt bidra till att de regionalpolitiska målen uppnås.
- Samhällets kulturfrämjande insatser skall i princip omfatta landets alla delar.
- Vid byggandet av servicehus och andra offentliga lokaler för varierande aktiviteter bör hänsyn tas till religiösa och andra ideella sammanslutningars lokalbehov.
- En väsentlig del av radions och televisionens program bör produceras vid regionala och lokala enheter.
- Hälso- och sjukvårdsinrättningar bör lokaliseras så att de ger närhet och trygghet samt skapar förutsättningar för personlig omsorg om varje patient.

Näringspolitiska åtgärder

För att trygga ett framtida boende i hela landet krävs näringspolitiska kraftåtgärder bl a genom lokaliseringsmotiverade stimulanser till industri, handel, jord- och skogsbruk samt yrkesfiske.

- Landets naturtillgångar bör tillvaratas och förädlas i närheten av naturfyndigheten.
- Nya samhällsägda företag kan vara nödvändiga för att nå de regionalpolitiska målen.
- Nyetableringar och investeringar bör stimuleras, speciellt i sysselsättningsvaga regioner, bl a genom en utbyggnad av företagarföreningar och näringslivsråd.
- Industricentra bör inrättas för uthyrning av industrilokaler samt företagarservice och informationsutbyte.

Sysselsättningspolitiska åtgärder

Huvudregeln vid valet av stimulansform skall vara att trygga den fulla sysselsättningen.

- Sysselsättningsstödet skall vara ett dominerande medel i regionalpolitiken och skall i princip kunna användas i alla näringsgrenar.
- Lokaliseringsstöd kan utgå, exempelvis i form av lokaliseringsbidrag, avskrivningslån, lokaliseringlån, lånegaranti och ersättning vid flyttning av företag. Bidragen skall i första hand användas i de sysselsättningsvaste områdena.
- Utbildningsstöd skall utgå vid nyanställning under förutsättning att verksamheten bedöms medföra varaktig sysselsättning.
- Flexibel företagsbeskattning bör tillämpas för företag som vill etablera sig i orter med stor arbetslöshet.
- De små och medelstora jordbruket har en oumbärlig funktion med hänsyn till decentraliserad sysselsättning och bör därför jämställas med andra näringsgrenar beträffande samhällets stöd- och stimulansåtgärder.
- Yrkesfisket, dess följdindustrier och fiskhamnarna bör ges ökat stöd i sysselsättningsvaga områden.
- Turism och friluftsliv bör stödjas på samma villkor som övriga näringsgrenar.

Kommunikationer

Målsättningen skall vara att för landets alla delar trygga tillfredsställande kommunikationer. Välfärdspolitiska helhetsbedömningar och inte snäva företagsekonomiska hänsyn skall vara vägledande i kommunikationspolitiken.

Kommunikationspolitiken skall verka decentraliserande.

Landsting och kommuner skall medverka till regionala och lokala trafikförsörjningsplaner. Järnvägen har en särställning i och med att en betydande del av basisinvesteringarna redan har genomförts. Järnvägen har dessutom avgörande fördelar från såväl resurs- som miljösynpunkt. Det är av regionalpolitiskt intresse att erfarenheterna från en allmer omfattande samordning mellan olika transportmedel tillvaratas och att metoderna vidareutvecklas.

Samhällets insatser för att utveckla kommunikationerna skall bl a syfta till att avlägsna kostnadsorävisorna så att företags-etablering lättare kan ske i hela landet.

Samhällets insatser för trafikförsörjningen skall baseras på helhetsbedömningar, varvid hänsyn tas till trafikmedlens sociala och regionalpolitiska roll, deras betydelse för miljön och trafiksäkerheten samt hushållningen med energi- och råvarutillgångar.

Samhället skall svara för att tillfredsställande kommunikationer upprätthålles i landets olika delar, varvid även ö-

- skärgårds- och glesbygdsbefolkningens behov skall tillgodoses. Taxor och avgifter skall utformas så att ingen del av landet missgynnas.
- Färdtjänsten måste byggas ut, så att den blir tillgänglig för alla handikappade, även för dem i glesbygden. Statsbidrag bör utgå till verksamheten.
  - Maximering av taxorna för frakter och persontrafik bör införas.
  - Samhället skall stödja decentraliserad lokalisering av företag genom bl a väl utbyggt transportstöd.
  - Norrlandskusten skall tillförsäkras året-runt-öppna hamnar genom en väl utbyggd isbrytjänst.
  - Ett väl utbyggt inrikesflyg är nödvändigt. Matarflygets utveckling bör stimuleras. Helikopterflyget skall beredas ökade möjligheter att ge service i fjällen och skärgårdarna.
  - En större del av väganlagen bör avse vägar utanför stadsområdena, varvid länsvägarna och de enskilda vägarna ges erforderlig upprustning och underhåll.
  - Skatten på bensin och oljor bör differentieras, så att enhetliga försäljningspriser kan tillämpas inom hela landet.
  - Ostkustbanan bör byggas ut mellan Härnösand och Umeå och Inlandsbanan rustas upp.
  - Riksvägarna mellan de nordiska grannländerna bör rustas upp.
  - För telefonsamtal skall två taxor tillämpas, en för närsamtal och en för rikssamtal.

Speciella glesbygdsåtgärder

En starkt koncentrerad bebyggelse medför stora svårigheter att skapa tillfredsställande livsmiljöer. Sjunkande befolkningssiffror i stora delar av vårt land har medfört otillräckligt underlag för nödvändig service. Centraliseringen har också medfört oekonomiskt utnyttjande av mänskliga och materiella resurser. Möjligheterna till sysselsättning och försörjning har försämrats i takt med avfolkningen.

Beteckningarna "inre stödområde" och "allmänt stödområde" bör i princip tas bort. De särskilda glesbygdsåtgärderna bör i första hand syfta till att skapa sysselsättning i områden med brist på arbetstillfällen och till att möjliggöra ett varaktigt decentraliserat boende.

Först om och i den mån lokaliseringspolitiska åtgärder inte är tillräckliga bör rörlighetsstimulerande åtgärder kunna tillämpas — och då i första hand inriktas på rörlighet inom regionen.

- Arbetsmarknadspolitiken skall göras offensiv. Industrier skall planmässigt etableras så att de regionalt täcker hela landet.

- Det statliga stödet till glesbygden kan även ges på sådant sätt att kommunerna får behålla nödvändig lokal service.
- Åklagarväsendets organisation bör geografiskt överensstämma med polisdistrikten och domkretsindelningen baseras på sk tvådomarkretsar.
- Ett system med kommunikationsradio bör byggas ut i vissa glesbygdsområden.
- Arbetsgivaravgiften bör slopas i de mest sysselsättningssvaga områdena.
- Större resurser bör ställas till förfogande för kyrkor och samfund samt andra ideella organisationer och föreningar i glesbygden. Sådana åtgärder främjar såväl ungdomsvården som sysselsättningen i mottagarområdena.

KOMMUNALPOLITISKT PRINCIPPROGRAM

I Inledning

Samhället måste ha en målsättning som sträcker sig utöver den materiella behovstillfredsställelsen. Kristen Demokratisk Samling vill att all politik skall vara förankrad i den kristna totalsynen på människan.

Samhällsorganisationen är ingen ersättning för människornas egna insatser. Den skall ha som främsta uppgift att uppmuntra den enskilde till ansvarstagande för egen och medmänniskornas värfärd. Uppgiften kräver sådana kommunala enheter att människorna inom dem kan uppleva gemenskap och uppfatta den egna samhällsinsatsen som meningsfull. Självständiga kommuner är en viktig förutsättning för en fungerande demokrati. Rikspolitiken måste målmedvetet inriktas på att stärka kommunernas självständighet. Tendenser till centralisering skall motverkas.

II Kommunal demokrati

Kristen Demokratisk Samling slår vakt om den kommunala självstyrelsen. En kommun måste uppfattas som en gemenskap för att samhället skall kunna fungera enligt rättfärdiga principer. Samhället skall genomsyras av en vilja till ansvar för och omsorg om människorna.

- KDS anser, att samlingsstyrelse med inflytande för de i kommunfullmäktige representerade partierna enligt proportionell metod bäst tillgodoser kravet på medansvar och medinflytande. Samlingsstyrelse är ett uttryck för demokratisk mognad, där man i demokratin ser ett styrelseskick för hela folkets bästa och inte en metod som bäst passar en gruppegoistisk maktutövning.

Den proportionella metoden får dock inte innebära, att kunskaper, intresse och förtroende kategoriskt sätts åt sidan för maktvilja, exempelvis vid tillsättandet av ordförandeposter i styrelse och nämnder.

- Valkretsindelning är motiverad endast i de allra största kommunerna. I kommuner med flera valkretsar bör ett system med tilläggsmandat tillämpas.

- Alla i val deltagande partier med varaktig inriktning och allsidig politisk verksamhet skall behandlas på ett i princip likvärdigt sätt. Alla sådana partier skall kostnadsfritt erhålla valsedlar, valkuvert samt upplysningsmaterial om valet. Procentspärrar skall inte förekomma.

- Det direkta ekonomiska partistödet bör utformas så, att alla partier med varaktig inriktning och allsidig politisk verksamhet erhåller ett lika stort grundbidrag, avsett att täcka administrationskostnader, samt ett tilläggsbidrag, vars storlek görs beroende av partiets antal röster.

- För att motverka avdemokrativering och centralstyrning av kommunerna bör kommunfullmäktige anordnas. Vid dessa stämmor skall information lämnas av kommunens tjänstemän och förtroendevalda. Till ledning för kommunala beslut skall kommuninvånarna lämnas möjlighet att framföra synpunkter och önskemål. Informationens främsta uppgift skall vara att skapa underlag och förståelse för kommunala beslut, stärka samhörighetskänslan och upplysa om rättigheter och skyldigheter.

- Kommunen bör utnyttja berörda organisationer och föreningar som remissinstans.

- I speciella frågor bör kommunen anordna rådgivande folkomröstning.

- Kommunen skall medverka till förenklade ansökningsförfaranden och i ökad utsträckning bistå allmänheten med administrativ service.

- För att ingen av ekonomiska skäl skall behöva avstå från kommunalt engagemang bör skäligen arvode utgå för sammanträden och andra kommunala uppdrag.

- Demokratin kräver effektiv insyn i de kommunala bolagen. Ärenden av större vikt bör alltid underställas kommunfullmäktige för prövning för att därmed säkerställa medborgarnas klagorätt. Val av bolagsstyrelse bör ske enligt gällande regler för kommunens övriga styrelser och nämnder, d.v.s. beredas av kommunens valberedning. Stor restriktivitet bör iakttagas vid överförande av kommunal verksamhet i bolagsform.

- All representation från kommunens sida skall vara alkoholfri.

- Vid val till kommunala förtroendeposter bör tillses att s.k. mångsyssleri undviks.

III Ekonomi

Välfärdsbegreppet måste vidgas till att omfatta människans totala situation. Kommunen skall förbättra villkoren för efter-

sätta och pressade medborgargrupper och ge rättvisa och trygghet åt alla. Den kristna förvaltarstanken är den säkraste grunden för ett välfärdssamhälle.

- Den ekonomiska flerårsplaneringen måste präglas av en framsynt resursfördelning med hänsyn till effekter på människans livsvillkor.
- Genom väl underbyggda prioriteringar och en rationell och effektiv förvaltningsapparat kan höjningar av kommunalskatten motverkas.
- Att den kommunala administrationen bedrivs rationellt bör bli föremål för regelbunden opartisk prövning.
- För att stimulera till sparsamhet och största möjliga effektivitet bör rambudgetering tillämpas för kommunens förvaltningar.
- Kommunens investeringsplanering bör även omfatta noggrann utredning av de planerade investeringarnas driftskostnader.
- Utbildning och social omsorg bör prioriteras i den kommunala resursanvändningen.
- Vid kommunal upphandling bör anbudsförfarande i möjligaste mån tillämpas.

IV Arbetsmarknad och näringsliv

Det är ett kommunalt intresse att medborgarna bereds valmöjligheter på arbetsmarknaden och att arbetstillfällena ökar. Näringslivet skall därför genom kommunal planering beträffande markanvändning, energi och transportförsörjning, yrkesutbildning, bostadsbyggande etc. beredas goda arbetsmöjligheter. Ett aktivt samarbete mellan kommun och näringsliv är nödvändigt.

Jord- och skogsbruk liksom fiske är i stora delar av vårt land viktiga förutsättningar för sysselsättningen och bör därför ges rättmätig plats i den näringspolitiska planeringen.

I den kommunala sysselsättningsplanering som bör ske i bred samverkan med näringsliv och organisationer måste stor hänsyn tas till kraven på utbildning, hälso- och sjukvård och social omsorg.

- Kommunen bör skapa möjligheter för ett rikt differentierat näringsliv.
- Etablering av mindre företag bör underlättas, t.ex. genom tillhandahållande av lokaler.
- Kommunen bör kontinuerligt söka skapa goda möjligheter till deltidsarbete för både män och kvinnor, främst inom den kommunala verksamheten.

V Markpolitik, miljö, bostäder

Det är kommunens uppgift att genom översikts- och detaljplanering utforma samhället till en fungerande enhet, där människorna kan få sin utkomst och sitt behov av offentliga tjänster tillgodosett. Särskild hänsyn skall tas till äldre och handikappade.

Samhällsplaneringen bör främja en positiv kulturmiljö, där människans behov av gemenskap och tillgång till oförstörd natur tillgodoses.

Kommunen bör se till att dess markinnehav möjliggör en planmässig och långsiktig användning av kommunens resurser. Bebyggelsetätheten skall anpassas till en barnvänlig miljö.

- Kommuninnehavarna skall ha ett reellt inflytande över samhällsplaneringen. Alternativa planförslag bör utarbetas och offentliggöras i god tid innan beslut fattas.
  - För att motverka markspekulation bör kommunerna i samband med den översiktliga fysiska planeringen tillförsäkra kommunen betryggande markreserver.
  - Vid planering av nya bostadsområden bör alla samhällsfunktioner utbyggas i ett sammanhang till en fungerande enhet. Behovet av kyrkolokaler och andra lokaler och anläggningar för meningsfull fritidssysselsättning skall tillgodoses.
  - Vid utformningen av nya och sanering av äldre bostadsområden bör den ursprungliga miljön så långt möjligt bevaras samt behovet av parker, grönområden och koloniområden tillgodoses.
  - Vid sanering av äldre bostadsområden bör i första hand möjligheten att upprusta befintliga byggnader och bostäder undersökas.
  - Bebyggelse och anläggande av vägar på åkermark skall undvikas.
  - För att motverka social uppdelning bör större bostadsområden ha ett blandat bestånd av småhus och flerfamiljshus. Olika upplåtelseformer för boendet bör förekomma: egna hem, bostadsrätt samt hyresrätt.
  - Kommunen bör ta ansvar för att service och kommunikationer möjliggör bostättning utanför kommunens tätorter.
  - Kommunen skall ha god planberedskap för bostäder och industriändamål i alla delar av kommunen.
- För att tillgodose valfriheten bör vissa områden upplåtas med tomträtt.
- Allt kommunalt bostadsbyggande bör ske efter anbudsförfarande.
- Bostadsbyggandet bör i ökad utsträckning anpassas till konsumenternas önskemål.

- I varje kommun bör en särskild miljönämnd tillsättas.
- Vid hantering av avfall bör återvinning vara målsättningen.
- Kommunens energipolitik skall präglas av sparsamhet och omsorg om miljön.

VI Trafik och kommunikationer

Målsättningen skall vara för kommunens alla delar trygga, tillfredsställande kommunikationer. Frågorna om kommunikationer och frågorna om företagslokalisering och enskilda människors tillgång till arbete och service hänger intimt samman och måste därför lösas parallellt.

En ökande privatbilism medför från såväl ekonomisk som miljömässig synpunkt en belastning för kommunerna. Den innebär slöseri med energi- och råvarutillgångar och medför stora risker för miljöförstöring. Trafikolyckorna vållar inte bara stora ekonomiska förluster utan förorsakar också många människor svåra lidanden. Därför är det nödvändigt att de kollektiva trafikmedlen utvecklas till säkra, snabba, bekväma och prisbilliga alternativ till privatbilismen.

Vid all trafikplanering skall stor uppmärksamhet ägnas miljöaspekterna.

- Kollektivtrafiken skall ges sådana resurser att den framstår som ett förmånligt alternativ till privatbilismen.
- Varje kommun bör upprätta en trafikförsörjningsplan för kollektivtrafiken. Glesbygdens problem skall särskilt beaktas.
- Taxor och avgifter bör utformas så att ingen del av kommunen missgynnas.
- Rabattsystem för kollektivtrafiken bör prövas.
- Trafikleder i tätorter bör utformas med stor försiktighet, så att miljö- och kulturvärden inte går till spillo.
- Skyddade cykelbanor bör i största möjliga utsträckning anläggas. Särskilda taxi- och bussgator bör projekteras, där så kan ske.
- Tätorternas centrala delar skall så långt möjligt göras bilfria och parkeringsmöjligheter bör skapas vid tillfartsvägarna.
- Trafiksäkerhetsfrågorna bör prioriteras. Ambitionsnivån måste vara hög, särskilt när det gäller att skapa trafiksäkerhet kring skolor och lekplatser.
- All trafikplanering skall genomföras med hänsyn till de handikappades speciella problem.
- Den kommunala trafikplaneringen bör läggas till grund för Vägverkets regionala beslut.
- Kommunerna bör i ökad utsträckning äga inflytande på SJ:s trafikplanering.

VII Social trygghet

Ett väl utbyggt trygghetssystem är ett kristet och humanitärt motiverat krav på samhället. Alla har ett personligt och gemensamt ansvar för medmänniskors välfärd. En engagerad, personligt uppsökande verksamhet måste komplettera samhällets hjälpåtgärder. Samhället skall främja den frivilliga sociala verksamheten på kristen och ideell grund.

Allmänt

- Beslut om socialvård bör ej fattas utan hjälpbehövandes hörande. De insatser som behövs bör planeras och genomföras i samarbete mellan personal och hjälpsökande.
- Social hemhjälpverksamhet bör vara tillgänglig för alla kommunens invånare och skall inte vara behovsprövad efter ekonomiska normer utan efter det faktiska hjälp- och vårdbehovet.
- Inom de kommunala vårdinrättningarna bör sådana arbetsförhållanden skapas att personalen får tid för och uppmuntras till personlig människovård.
- Socialvårdens fältverksamhet bör decentraliseras. I varje kommundel och större bostadsområde bör det finnas en områdesfilial för social service och information, där personalen kan arbeta i närkontakt med befolkningen. Nära samarbete bör äga rum med områdets barnavårdscentral, distriktssköterska, skola, förskola, fritidsverksamhet m.m.
- Kommunens information om sociala och andra förmåner bör utformas så att den verkligen når ut till dem som bäst behöver den.

Förebyggande åtgärder

- Samhället bör satsa på hälsovård och förebyggande socialvård.
- För att inte sociala och ekonomiska förhållanden skall behöva åberopas som skäl för abort, bör blivande mödrar garanteras praktiskt samhällsstöd till bl a bostad och barn tillsyn. En väl utbyggd familjerådgivning, där kristet etiska aspekter aktualiseras, skall arbeta i abortförebyggande syfte.
- Kommunen måste söka undanröja de missförhållanden i den sociala miljön som kan ge upphov till svårigheter och därvid ta hänsyn till fysiska, psykiska, sociala och religiösa behov och relationer inom och utom familjen.
- Kommunen bör satsa på allsidig upplysning om risker och skadeverkningar vid bruk av alkohol, narkotika och tobak.
- Kommunen bör i sin alkoholpolitik begränsa antalet utskänknings- och försäljningsställen.

Omsorg i samarbete

- I alla kommuner bör (i samarbete med t ex Röda Korset, kristna samfund, kvinnoföreningar och andra ideella organisationer) lokala frivilliga besöks- och kontaktgrupper stödjas. Deras uppgift bör vara att förmedla personlig kontakt och hjälp till ensamma, handikappade, invandrare, sjuka, åldringar och socialt avvikande.
- Kristen, ideell och annan enskild social verksamhet bör få ekonomiskt stöd av kommunen.

Barn- och ungdomsvård

- Ett okomplicerat och väl fungerande samarbete bör finnas mellan de i samhället arbetande organen för barn- och ungdomsvård, social- och nykterhetsvård, skola, arbetsförmedling, polis, kyrkor, ungdomsorganisationer och andra som har kontakt med barn och ungdom.
- Hemmet är den naturliga uppväxtmiljön för barn och ungdom. En allmän förskola skall ses som ett komplement till hemmets vård och fostran. Förskola med kristet förtecken skall intagas i kommunens förskoleplan. Kommuner, kristna och ideella organisationer samt studieförbund bör med lika möjligheter till anslag kunna stå som huvudmän för en frivillig förskola.
- Kommunen bör satsa på familjedaghem, t ex genom utbildning av dagbarnvårdare, så att familjedaghemmen framstår som fullgoda alternativ till förskolorna.
- Kommunen har skyldighet att vidta alla tänkbara åtgärder för att skydda unga människor mot alkohol och narkotika. I skolan bör grundläggande undervisning i förebyggande syfte ges.

Handikappade

- Personer med fysiska och psykiska handikapp har rätt till ett med andra människor likvärdigt liv. De extra utgifter detta kräver måste solidariskt betalas av samhället.
- Kommunen måste anpassa sin planering av bostäder, arbetsplatser, skolor, kommunikationer och allmänna inrättningar till de handikappades förutsättningar och behov.

Åldringsvård

Våra gamla bör få sin rättmätiga del av den standard som de ofta med stor möda hjälpt till att bygga upp. De bör på ett naturligt sätt få del av samhällsgemenskapen. Isolering av de äldre bör motverkas och en större gemenskap mellan olika åldrar eftersträvas. Detta bör bli en prägla bostadsplaneringen för pensionärer. Den inom arbetslivet och på andra håll före-

kommande negativa attityden till äldre bör motarbetas, bli en genom ökad information. Deras erfarenhet och kunnighet är en tillgång som bör tillvaratas.

- Äldre och långtidssjuka skall om möjligt beredas tillfälle att bo kvar i sina invanda miljöer. Detta kräver en väl utbyggd organisation av hemhjälp, färdtjänst och övrig service, uppsökande verksamhet, rekreations- och sysselsättningsmöjligheter.
- Satsning på dagcentra med service av olika slag, tillfälle till samvaro och tillgång till meningsfull sysselsättning bör uppmuntras. Dessa bör stå öppna även för andra än pensionärer. Vårdhem och långvårdssjukhus måste ges erforderliga resurser för att kunna ge alla vårdbehövande åldringar personlig omsorg, andlig vård och meningsfull sysselsättning.
- Många äldre önskar helt eller delvis stanna kvar i arbetslivet även efter pensionsålderns inträde. Kommunerna bör medverka till att göra detta möjligt genom att skapa arbetstillfällen, t ex deltidstjänster.
- Pensionärsföreningar bör få kommunens stöd för sitt arbete för ökad gemenskap och berikande sysselsättning.
- Serviceproblemen för de äldre i glesbygdsområden måste ägnas särskild uppmärksamhet. Serviceavtal med postverket bör tecknas.
- Mellan den öppna och den slutna åldrings- och långtidsvården bör finnas ett kontinuerligt och väl organiserat arbete.
- Äldre skall efter önskan och behov erbjudas trygghet i form av personlig hemservice. Individens integritet skall härvid respekteras.
- För att tillmötesgå pensionärernas önskemål om bostadsort bör ett samarbete mellan kommunerna etableras, så att väntetiden för pensionärsbostad eller plats på ålderdomshem i den egna kommunen räknas till godo vid val av bostad i annan kommun.

VIII Undervisning

Enligt svensk lag och internationell konvention tillförsäkras föräldrarna bestämmanderätten ifråga om barnens uppfostran och undervisning. Denna skall stå i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Kristendomen är samhällets starkaste kulturskapande kraft och utgör även den säkraste garantin för en fungerande demokrati. Skolan skall därför ge de unga en personlighetsdanande fostran på kristen grund.

Föräldrarätten och religionsfriheten kräver möjligheter för olik-tänkande att få alternativ undervisning. Ett statligt skolmonopol är därför oförenligt med demokratins grundprinciper. Rätt till friskolor skall finnas. I princip skall kostnaderna för varje elev bestridas med allmänna medel.

Alla skall ges lika möjligheter till en utbildning som leder till den livsuppgift som bäst svarar mot vars och ens personliga utrustning, förutsättningar och intressen och som därför också bäst gagnar samhället och främjar samhällsgemenskapen. Ett förtroendefullt samarbete bör eftersträvas mellan föräldrar, elever, lärare och övrig skolpersonal. Ökad decentralisering av beslutanderätten i lokala skolfrågor bör genomföras.

- Skolan spelar en viktig roll i samhällets lokaliseringspolitik. Decentralisering och små skolenheter bör i princip eftersträvas. Elevantalet i klasserna bör minskas. Detta förbättrar skolmiljön och elevvärden.
- Eleverna bör få gå i skolan så nära hemmet som möjligt och besparas alltför långa, tröttande resor. Små skolor bör därför finnas i de olika bostadsområdena.
- De mindre bygdeskolorna bör bevaras. De ger i regel barnen en lugn, harmonisk och kontaktskapande skolmiljö. De har också en stor betydelse för en levande landsbygd.
- Genom decentralisering av den gymnasiala utbildningen till mindre och trivsammare enheter skapas en bättre skolmiljö. Sammanhållningen inom familjen stärks, då eleverna kan bo i hemmet. Samhället skall sträva efter att ge så många orter som möjligt gymnasieskola eller möjlighet till gymnasieundervisning i filialer på högstadieskolor.
- Skolstyrelsen bör ägna särskild uppmärksamhet åt undervisningen och undervisningsmaterialet i religions- och livs-åskådningsfrågor. De värderingar som hemmen ger sina barn får inte kränkas i den allmänna skolan. Kommunen bör möjliggöra för föräldrar att ta del av skolans alla läromedel.
- Elevproblem såsom mobbing bör ägnas särskild uppmärksamhet och erforderlig elevvårdspersonal måste finnas vid varje skolenhet.
- Valmöjlighet mellan praktisk och teoretisk utbildning skall finnas. Ungdomarnas inplacering i yrkeslivet skall underlättas.
- Kommunen måste möjliggöra en aktuell och mångsidig vuxenutbildning och undanröja studiehinder av social, ekonomisk och geografisk art.
- Den enskilde skall garanteras reell valfrihet mellan kommunal vuxenutbildning och utbildning via studieförbund, folkhögskolor och korrespondensinstitut.

- Folkhögskolan måste garanteras fortsatt samhällsstöd för vidgad verksamhet och pedagogisk utveckling.
- Invandrare bör garanteras god undervisning i svenska och allsidig information om svenska förhållanden. Dessutom bör stödundervisning i och på invandrarernas modersmål finnas tillgänglig för barn och vuxna.

IX Kultur

Den västerländska civilisationen vilar på ett rikt kristet kulturarv. En av kulturlivets uppgifter är att skapa respekt och förståelse för kristendomens värderingar och människosyn. Kulturpolitiken bör medverka till att göra människan medveten om att hon är insatt i ett kulturhistoriskt sammanhang, där kristendomen varit den främsta kulturförmedlaren.

En kristen och demokratisk målsättning är att bredda det kulturutbud som verkar personlighetsdanande och karaktärsskapande. Lokala förmågor bör tillvaratas. Kulturell verksamhet bör stå fri från kommersiellt och partipolitiskt inflytande.

Kommunens kulturpolitik bör särskilt stimulera sådana aktiviteter där många människor engageras. Den äldre bygdekulturen bör hållas levande. Möjligheter skall finnas för grupper och enskilda att på goda villkor ägna sig åt nya kulturaktiviteter.

Kommunens kulturutbud bör decentraliseras. Genom kommundelsstämmor och byalag kan de olika kommundelarna inspireras till kulturaktiviteter.

Kulturutbudet bör medverka till ökad insikt och förståelse för främmande folk och kulturer. Invandrarna bör få stöd för sin andliga och kulturella verksamhet.

- Kommunalt stöd bör utgå till ideella föreningars kulturarbete, bl a i form av lokalupplåtelser.
- Kommunen skall medverka till att kravet på föräldrainflytande över utbudet av teater och film inom skolan tillgodoses.
- Skolor och bibliotek bör fungera som kulturcentra. Biblioteksfilialer skall finnas i större tätorter. Biblioteken skall även tillgodose invandrarernas behov av litteratur på sitt modersmål.
- Bokbussar bör underlätta bokutlåning i mindre tätorter i glesbygden samt på sjukhem, ålderdoms- och pensionärs-hem. Denna service får inte ersätta befintliga bibliotek i kommundelarna.
- Hembygdsforskning och föreningar som aktivt stärker förståelsen för hembygden och dess historia bör stödjas.

- Kommunala musikskolor skall finnas i alla kommuner och stå öppna för alla elever. Musikundervisningen bör vara avgiftsfri. Statligt stöd skall utgå efter samma normer som för övrig skolverksamhet, d v s även till undervisningslokaler.

X Fritid

Ökad fritid har medfört större krav på samhället att stå till tjänst med meningsfyllda aktiviteter. Det är av stor betydelse för individens fysiska och psykiska hälsa att fritiden upplevs positiv.

I målmedveten samverkan bör samhället och folkrörelserna söka tillmötesgå medborgarnas önskemål. Goda villkor för föreningsliv och kulturaktiviteter bidrar till att göra fritiden meningsfull för allt flera.

Genom att stimulera motionsverksamheten främjar kommunen aktiv hälsovård.

- Ett nära samarbete mellan kommunala organ och fritidsorganisationer av skilda slag bör etableras.
- Kommunen bör ge ekonomiskt stöd till föreningslivet. Särskilt bör kristen, ideell och idrottslig verksamhet för barn och ungdom stödjas. Lokaler för ungdoms-, studie- och övrig fritidsverksamhet bör tillhandahållas i kommunens olika delar.
- Kommunen bör särskilt beakta behovet av utbildade ledare för ungdoms- och fritidsverksamhet.
- Kommunen bör underlätta föreningarnas administration genom att tillhandahålla kontorsservice av olika slag.

Abort 29, 44
Ackordsystem 54
Alkohol 26, 34, 40, 83, 84
Alkoholfria drycker 41
Alkoholutskänkning 41
Alliansfrihet 65
Alternativ undervisning 86
Ardlig vård 30, 35, 45
Anställsvård 43
Anställningstrygghet 53
Arbetskydd 54
Arbetsförmedling 51
Arbetsgivaravgift 50, 51, 76
Arbetsinsats 55
Arbetslöshetsförsäkring 53
Arbetsmarknadspolitik 76, 80
Arbetsmiljö 52, 54, 55
Arbetsplatser 27
Arbetstid, flexibel 54
Arbetsvård 38, 54
Arvoden 79
Arvsbeskattning 49
ATP 8
Avdragsrätt 50

Barnavård 25, 84
Barnvårdscentral 31
Barnbidrag 7
Barnfamiljerna 7
Barnolycksfall 8
Barnsamarit 8
Bastivsneddel 51
Bebyggelsestäthet 81
Bebyggelse, åkermark 61
Besöksgrupp 30, 31, 36, 84
Betyg 12
Bibliotek 88
Biodyling 62
Boendemiljö 8
Bokbussar 88
Bolag, kommunala 79
Bostadsbidrag 27
Bostadsbyggande 27
Bostadsområden 27, 81, 82
Bostadsplanering 31
Bostadsrätt 82
Bostäder 27, 81
Brott 44
Brottsförebyggande 25, 45
Byalag 58
Bygdekultur 87

Byggeskolor 86
Byggekostnader 27

Civilförsvär 66
Civilmotsånd 66
Cykelbanor 82
Cykelvägar 69

Dagcentra 31, 39, 85
Deltidsarbete 8, 54, 81
Deltidsjordbruk 61
Deltidstjänster 31, 35
Demokrati 46
Djurfärfik 61
Domstolar 44, 45
Drömmedel, skatt 68, 76
Dödshjälp 44

Efterlevande, pension 32
Egna hem 82
Ekonomi, kommunal 80
Ekonomisk politik 48
Ekonomisk tillväxt 48
Elsvaväl 10, 86
Elevårdspersonal 87
Energibesparing 56
Energiållot 58
Energiskatt 59
Energitillgång 57

Familj 7
Familjebildning 7, 29
Familjedaghem 8, 84
Familjejordbruk 61
Familjeliv 29
Familjepolitik 25, 29
Familjerådgivning 9, 29
Film 26, 44, 88
Fiske 60, 62, 80
Fiskegräns 62
Flerårsplanering, kommunal 80
Flygning, stratosfären 58
FN 56, 64, 65
Folkhögskola 12, 13, 87
Folkomröstning 46, 79
Folkepension 32
Folkländvård 36
Fosterhem 27
Frakter 76
Fraktaxor 68
Fred 65

Fredskårister 64
 Friluftsliv 75
 Fri- och rättigheter 43, 46, 65
 Friskolor 10, 86
 Friskvattenreservoar 58
 Fritid 88
 Fritidssysselsättning 9, 26, 28
 Fängelser 45
 Färdtjänst 30, 31
 Företag 52, 53
 Företagsamhet 51
 Företagsbeskattning 49, 75
 Företagsdemokrati 55
 Företagsetablering 54, 81
 Företagshälsövård 34, 54
 Företagslokalisering 82
 Företagsnämnd 55
 Företagsparande 49, 53
 Författningsfrågor 46
 Förmögenhetsbeskattning 49
 Förskola 8, 11, 25, 84
 Forskollärautbildning 11
 Försvarspolitik 65
 Försvarsutgifter 66
 Försäkringskydd 8
 Forsöksverksamhet, pedagogisk 10
 Försörjningsböda 7
 Förtroendeposter 80
 Föräldrarrätten 10, 86
 Forskning: arbetsmiljö 54
   bostads- 28
   freds- 65
   isolering av bostäder 59
   jordbruk 58
   jordförstöring 58, 61
   kriminologisk 44
   livsmedel 58, 61
   luftföreningar 58, 61
   miljö 28
   miljövård 13
   servicefrågor 28
   u-land 63
   vattenföreningar 58, 61
   värmeåtervinning 60
   åldrings- 31
   återvinning 58

 Gamla 31
 Geografisk jämlikhet 52, 53
 Giftorätt 8
 Glesbygdsgårdar 76
 Godsbefordran 68
 Grundlag 46
 Grundlagsskydd 43
 Grundskola 11
 Gymnasial utbildning 86
 Gymnasieskola 12
 Gångvägar 69
 Gävor 50, 64
 Gäldräntor 50

 Handelsavtal 56
 Handelspolitik 56
 Handikappade 12, 37, 54, 55, 69, 76, 82, 84
 Hav, förening 58

Hem 7, 11, 25, 84
 Hjälpmedel 8, 33, 53
 Hjälpmedelforskning 88
 Hemhjälp 8, 30, 32, 83
 Hemkunskap 9
 Hemmiljö 31
 Hemsamariter 35
 Hemservice 85
 Hemsjukvård 35
 Humanitär hjälp 65
 Hyresrätt 82
 Hyror 27
 Hälsokontroll 34
 Hälsövård 30, 33, 43, 83
 Högskolor, lokalisering 74
 Hörselskadade 39, 72

 Idrottsverksamhet 88
 Industri 52, 76
 Industricentra 75
 Industrilokaler 75
 Industrimark 52
 Inflation 48
 Inkomstfördelning 48
 Inkomstskyltar 53
 Inlandsbanan 76
 Inrikesflyg 68, 76
 Internationell gemenskap 63
 Internationell konvention 10
 Invandrare 29, 53, 72, 87, 88
 Investeringsplanering, kommunal 80
 Isbryartjänst 68, 76

 Jordbruk 60, 80
 Jordbruksproduktion 58
 Järnväg 67, 75
 Kalhuggning 58, 62
 Kapitalförvaltning 48
 Kapitalinsats 55
 Kapitalmarknad 49
 Kollektivanslutning 54
 Kollektiva trafikmedel 67, 69, 82
 Kollektivtrafik 59, 82
 Kommunal demokrati 78
 Kommunala musikskolor 88
 Kommunalpolitiskt principprogram 78
 Kommunalskatt 80
 Kommunalscentrala 27
 Kommunalsstämmor 79
 Kommunikationer 27, 67, 68, 75, 82
 Kommunikationsradio 76
 Kommunskatteutjämning 73
 Konjunkturpolitik 49
 Konsument 53
 Kontaktgrupper 30
 Kreditväsen 49
 Krigföring, kemisk, biologisk 65
 Kriminalliv 43, 45
 Kristendomen 5, 10, 86
 Kristendomsunskap 11
 Kristen tro 5, 11
 Kristen verksamhet 30, 84, 88
 Kristna värderingar 10, 11
 Kultur 87
 Kulturlandskap 60

Kulturmiljö 81
 Kuratorverksamhet 35
 Kvarterspolis 44
 Kyrkolokaler 81
 Kyrkor 76
 Kärnvapen 65, 66

 Laglott 8
 Landskapsvård 58, 62
 Lantbruksnämnd 61
 Lekplatser 28
 Levnadsstandard 30
 Licensavgift 72
 Livsmedel 34, 58
 Livsmedelsförsörjning 60, 66
 Livsmedelsproduktion 57
 Livsmedelstillsetser 59
 Livsmiljö 58
 Livsaskådnig 11
 Lokaler 15
 Lokalisering 51
 Lokaliseringsstöd 75
 Lokalisering, statliga verk 74
 Luftföreningar 33, 58
 Lyxkonsumtion 50
 Lägenhetsområde 69
 Lågtaxsystem 62
 Långtidssjuka 85
 Långtidsvård 36
 Långvårdssjukhus 31, 85
 Lärarutbildning 12
 Läromedel 11, 87
 Loneform 53
 Löneökning 48
 Löntagarakter 55

 Maktkoncentration 53
 Markpolitik 81
 Markspekulation 81
 Medbestämmande 55
 Mellanö 41
 Mentalsjuka 44
 Mervärdesskatt 50
 Miljöförstöring 52, 57
 Miljön 57, 81
 Miljönämnd 82
 Miljövärdsavgift 59
 Miljövärdsgrupper 58
 Miljövärdsnämnd 59
 Miniminkomst 50
 Mission 50, 64
 Mobbing 87
 Morgonsamling 11
 Motionsidrott 34
 Motionsverksamhet 88
 Multinationella företag 53, 56, 63
 Musikskolor 88
 Människovård 83
 Mänskliga rättigheter 65
 Mödrar, blivande 8, 29

 Narkotika 26, 34, 40, 83, 84
 Naturläkekunst 34
 Naturligtillgångar 51, 52, 57, 74
 Nedrustning 65
 Neutralitet 65

Neutralitetspolitik 56
 Nyföretagsamhet 49
 Näringsliv 51, 80
 Näringspolitik 74
 Näringspolitiska råd 52

Odling, organisk-biologisk 61
 Omfördelning 48
 Ornskölning 8, 13
 Ordanation 44
 Östkustbanan 76

Parker 28
 Partipolitik 46
 Partistöd 79
 Patientombudsman 35
 Penningvärde 48
 Pension 32
 Pensionsförmåner 32
 Pensionsålder 32
 Pensionärer 31, 40
 Pensionärsföreningar 31, 85
 Planberedskap 82
 Politisväsen 44
 Privatbilism 67, 68, 82
 Procentspår 79
 Produktionen 51, 57
 Progressiv skatt 49
 Psykiatrisk vård 36
 Psykisk barn- och ungdomsvård 26

Rabattkort 68
 Radio 9, 26, 39, 41, 44, 70
 Radionämnden 71
 Rambudgetering 80
 Regering 46
 Regionalpolitik 73
 Rehabilitering 35
 Rehabiliteringsklinik 37
 Riksdag, otermedia 72
 Rekreation 31
 Religioner 11
 Religionsfrihet 5, 10, 86
 Representation 42
 Representation, kommunal 80
 Resultatutjämningskonto 53
 Resursfördelning 80
 Riksvägar 76
 Rusdnrycksinköp 40
 Rävarulager 56
 Rävarutgång 51
 Rättigheter, mänskliga 65
 Rättshjälp 43
 Rättssäkerhet 57
 Rättstrygghet 43, 44
 Rättsväsen 44
 Rökfria miljöer 58
 Rökning 42
 Rökruta 42
 Rösträtt 46
 Rösträttsålder 46

Samfund 77
 Samhälle och näringsliv 52
 Samhällsekonomi 48
 Samhällsplanering 48, 49

Samhällsservice 52
Samhällsägda företag 74
Samlevnad 7
Samlevnadsundervisning 11
Samlingsstyra, kommun 78
Semester, jordbrukare 61
Service, bostäder 28
Sexualundervisning 11
SIDA 64
Sjukgymnastik 37
Sjukhuspastor 35
Sjukpenning 8
Sjukvård 34
Sjöfart 68
Skatteflykt 49
Skattepolitik 49
Skattesystem 7
Skiismässa 7
Skogsbruk 60, 62, 80
Skola 10, 43, 86
Skolhälsovård 34
Skolmonopol 10, 86
Skolradio 72
Skolväsendet, decentralisering 74
Skyddsombud 54
Småbarnsfamiljer 7
Småföretag 50
Småjordbruk 61
Social miljö 27
Social service 30
Social trygghet 29, 83
Socialvård 29, 30, 83
Sparande 49
Sparsamhet 48
Spädbarnsvård, ledighet 8, 53
Standardsänkning 63
Statens Järnvägar 67
SJ Trafikplanering 82
Statens naturvårdsverk 58
Statliga verk 74
Storstadsområden 33
Storstadstillväxt 27, 43, 49
Stridsmedel 66
Strövområden 28
Studiehinder 13
Studiestöd 10
Studievägledning 10
Stödområde 51
Synskadade 39, 72
Sysselsättning 48, 51
Sysselsättningspolitik 75

Tandvård 36
Tandvårdsförsäkring 36
Taxor, trafik 76
Teater 88
Telefonsamtal 76
Terapi 37
Tilläggs pension 8
Tobak 26, 34, 40, 83
Tomträtt 82
Fortyr 65
Trafik 82
Trafikförsörjning 68, 75, 76
Trafikförsörjningsplan 82
Trafikmiljö 69
Trafikolyckor 82

Trafikpolitik 67
Trafiksäkerhet 69, 82
Trafikundervisning 69
Transplantation 44
Transportstöd 68, 76
Turism 75
TV 9, 26, 39, 41, 43, 70

Undervisning 86
Undervisning, alternativ 10
Undervisningsmaterial 86
U-landshjälp 50, 63
U-landsinvestering 56
U-länder, livsmedel 60, 62
U-länders produktion 56
Ungdomsrådgivningsbyrå 26
Ungdomsverksamhet 88
Ungdomsvård 25, 84
Ungdomsvårdsskola 26, 45
Uppfostran 86
Upphandling, kommunal 80
Upphandling, offentlig 53
Uppväxtmiljö 11, 25
Utbildning 10
Utbildning, högre 12
Utbildning, praktisk 12, 87
Utbildningsstöd 75
Utbildning, teoretisk 87
Utemiljö 28
Utrikeshandel 48, 56
Utrikespolitik 64
Utskänkningsställen 83

Vaikretsindelning 79
Valordning 46
Valsecler 46, 79
Vapenfri tjänst 66
Vapenproduktion 65
Vattenföreningar 33
Vuxenutbildning 13, 87
Vård, anhörig 35
Vårdansvar 7
Vårdbidrag 8
Vårdhem 32, 85
Vårdinrättningar 83
Vårdpersonal 35
Vårduppgifter 31
Vagar, anslag 68, 76
Välfärdsbegrepp 48
Vänort 64
Vämpligt 66

Yrkesfiske 75
Yrkesinspektion 54
Yrkeskadeförsäkring 53
Yrkesvägledning 10
Yttre miljö 51

Åkermark 61, 82
Åktagarväsen 76
Åldringvård 84
Åsiktsförtryck 65
Återvinning 52, 82

Åktenskap 7

Översiktsplan 49
Övervakare 42, 45